

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA MATEMATIKY, FYZIKY A TECHNICKÉ VÝCHOVY

**Tradice a zvyky Štědrého dne
pro 1. stupeň ZŠ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Renata Němcová

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: PhDr. Petr Šimbartl, Ph.D.

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 10. dubna 2017

vlastnoruční podpis

Mé poděkování patří panu PhDr. Petru Simbartlovi, Ph.D. za jeho cenné rady, podněty a připomínky při odborném vedení této diplomové práce.

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta pedagogická

Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Renata NĚMCOVÁ**

Osobní číslo: **P12M0086K**

Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**

Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**

Název tématu: **Tradice a zvyky Štědrého dne pro 1. stupeň ZŠ**

Zadávací katedra: **Katedra matematiky, fyziky a technické výchovy**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- 1) Průběh Štědrého dne v České republice
- 2) Tradice a zvyky Štědrého dne v České republice
- 3) Analýza aktuálního dodržování zvyků a tradic Štědrého dne
(v rodinách dětí základních škol)
- 4) Základní tradice, zvyky v praxi a metodické pokyny pro výuku

Rozsah grafických prací:

Rozsah kvalifikační práce: 40 - 60

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BESTAJOVSKÝ, Martin. Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce Zima. ISBN 80-251-0476-1.

LUKÁČOVÁ, Markéta. Vánoční inspirace. Vyd. 1.

Praha: Portál, 2008. 140 s. ISBN 978-80-7367-441-0.

Weihnachtsdeko kreativ. Freiburg, Br: Christophorus, 2013.

ISBN 9783838834979.

[FOTOS CREATIVE COMPANY]. Servietten Technik: Weihnachtliche Tischdekorationen. Rheinfelden: OZ Verlag, 2001. ISBN 3898580334

Kinder backen, basteln und spielen in der Weihnachtszeit.

Köln: Neuer HonosVerl, 1999. ISBN 9783829908146.

HONZÍKOVÁ, Jarmila. Pracovní výchova s didaktikou.

Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2015. 202-206 s.

ISBN 978-80-7452-111-9.

HONZÍKOVÁ, Jarmila. Lidové tradice v pracovní výchově.

Plzeň: Krajské centrum vzdělávání a Jazyková škola, 2005.

ISBN 80-7020-124-X.

ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. Adventní čas. Olomouc: Rubico, 2005.

ISBN 80-7346-050-5.

VONDRUŠKA, Vlastimil. Církevní rok a lidové obyčeje.

České Budějovice: Dona, 1991. ISBN 80 85463-03-2.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Petr Simbartl, Ph.D.

Katedra matematiky, fyziky a technické výchovy

Datum zadání diplomové práce: 20. listopadu 2015

Termín odevzdání diplomové práce: 30. června 2017

v. s. Randa

RNDr. Miroslav Randa, Ph.D.

děkan

Jarmila Honzík

Doc. PaedDr. Jarmila Honzík, Ph.D.

vedoucí katedry

V Plzni dne 16. prosince 2015

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Průběh Štědrého dne v České republice	11
1.1 Historie Štědrého dne- jak naši předci slavili Štědrý den.....	11
1.1.1 Štědrý den z pohledu křesťanského	12
1.2 Pranostiky.....	12
1.2.1 Pranostiky během Štědrého dne.....	13
1.2.2 Večerní pranostiky a zázračná svatá noc	14
1.3 Péče o zvěř.....	15
2 Tradice a zvyky Štědrého dne v České republice.....	16
2.1 Tradice Štědrého dne.....	16
2.1.1 Vánoční rostliny	16
2.1.2 Lití olova.....	16
2.1.3 Hvězda v rozkrojeném jablku	17
2.1.4 Pouštění lodiček.....	17
2.1.5 Hod střevicem.....	18
2.1.6 Barborky	18
2.2 Zvyky Štědrého dne.....	20
2.2.1 Vánoční koleda	20
2.2.2 Pranostiky 24. prosince.....	21
2.2.3 Betlém a jesličky.....	22
2.2.4 Půlnoční mše.....	22
2.2.5 Vánoční výzdoba - ozdoby z přírodních materiálů.....	23
2.2.5.1 Zvykoslovné předměty	23
2.3 Vánoční symboly.....	24
2.3.1 Strom	24
2.3.2 Jmelí	25
2.3.3 Ryba	26
2.3.4 Zvonek.....	26
2.3.5 Zvířata.....	26
2.3.6 Dárky	26
2.3.7 Děťátko.....	27
2.4 Tradice Vánoc v české kuchyni.....	27
2.4.1 Štědrovečerní stůl	27

2.4.2	Vánoční pečení	29
2.4.2.1	Vánočka.....	29
2.4.2.2	Cukroví.....	30
2.4.3	Vánoční pokrmy	31
2.4.4	Kaprologie	34
PRAKTICKÁ ČÁST.....		36
3	Analýza aktuálního dodržování zvyků a tradic Štědrého dne (v rodinách dětí základních škol)	37
3.1	Otázky pro rodiny.....	37
3.1.1	Dotazník – Vánoční tradice	38
3.2	Analýza a vyhodnocení otázek.....	40
4	Základní tradice, zvyky v praxi a metodické pokyny pro výuku	43
4.1	Lití olova	43
4.2	Dodržování půstu	44
4.2.1	Holčička z reklamy na Kofolu	45
4.3	Pouštění lodiček z vlašských ořechů	47
4.4	Zpívání koled a zdobení stromečku.....	49
4.5	Krájení jablka	50
4.6	Shrnutí všech základních tradic a zvyků.....	52
ZÁVĚR.....		53
CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ.....		55
POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY		56
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ		60
PŘÍLOHY		I
	Příloha č. 1: Pouštění lodiček	II
	Příloha č. 2: Lití olova	IV
	Příloha č. 3: Krájení jablka	V
	Příloha č. 4: Výroba betlému.....	VI
	Příloha č. 5: Výroba adventního věnce a vánočních ponožek	VII
	Příloha č. 6: Zpěv koled a četba tradic a zvyků, které se týkají Štědrého dne.....	X
	Příloha č. 7: Výroba svíček na vánoční jarmark v Hostouni	XI
	Příloha č. 8: Zdobení perníčků a vánočního stromečku.....	XIII

ÚVOD

Zvyky a tradice nás obklopují od dávných dob a jsou součástí společnosti, ale i člověka samotného. České vánoční tradice a zvyky mají svoji osobitou podobu. Lidové tradice a zvyky jsou nehmotnou součástí naší kultury. Díky křesťanské ideji narození Ježíška a spojení všech tradic a zvyků nabyl Štědrý den na významu nejen v životě dospělého, ale především v životě dítěte.

Diplomová práce je zaměřena na tradice a zvyky Štědrého dne na 1. stupni ZŠ. Proč zrovna Štědrý den? Značný vliv na volbu tématu diplomové práce byly Vánoce jako takové. Vánoce patří mezi svátky klidu a pohody a už od mala patřilo toto období mezi mé nejoblíbenější. Konečně je to tady, říkála jsem si. Tolik vytoužený a s napětím očekávaný Štědrý den. Mé vzpomínky z dětství na Štědrý den a spokojené prožití vánočních svátků značně ovlivnilo výběr tématu mé diplomové práce.

Cílem mé diplomové práce bylo vymezit ty nejzákladnější tradice a zvyky. Vytvořit ucelený přehled tradic a zvyků, které se dodržují a dodržovaly o Štědrém dnu. Cílem bylo také zjistit, kolik rodin dodnes tyto zvyky a tradice na Štědrý den dodržuje a které to jsou. Kvůli srovnávacímu pohledu jsem se rozhodla vybrat respondenty z prvního stupně základní školy, následně navrhnout metodické pokyny pro výuku tradic a zvyků Štědrého dne. V neposlední řadě jsme se snažila vytvořit shrnutí zvyků a tradic pro učitele i s návody, jimiž by mohli oživit hodiny pracovních činností.

Diplomovou práci jsem rozdělila na dvě části, teoretickou a praktickou. Každá část obsahuje dvě kapitoly a několik podkapitol.

V teoretické části se snažím o stručné upřesnění tradic a zvyků Štědrého dne a charakteristiku daných pojmů, definic různých zvyků a tradic. První kapitola se týká průběhu Štědrého dne z pohledu křesťanského od rána až po usednutí k štedrovečerní večeři. Druhá kapitola se zabývá detailním objasněním tradic a zvyků Štědrého dne v České republice včetně vánočních tradic v české kuchyni a vánočních symbolů.

Praktická část nabízí analýzu aktuálního dodržování zvyků a tradic v rodinách na 1. stupni ZŠ a metodické pokyny pro výuku na prvním stupni. V této části je využito dotazníkové šetření jako průzkumná metoda. Rodiče vyplňovali dotazníky, které jim předaly děti. Dotazník byl zaměřený na dodržování tradic a zvyků o Štědrém dnu. Vytvořené metodické

pokyny mohou posloužit jako inspirace, návod nebo pouze jako nápady pro učitele při výuce pracovních činností na prvním stupni základních škol.

Doufám, že tato práce bude přínosem pro každého, kdo si ji přečte.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Průběh Štědrého dne v České republice

Vánoce jsou tvořeny různými zvyky a pověrami. Přenášely se z generace na generaci a určité zvyklosti se dochovaly dodnes. Mnohým lidem se původní dodržování zvyků nezamlouvá, ale přesto se nechtějí s odkazem svých předků rozloučit. Díky tomu se některé zvyky přetvářejí a vznikají novodobé tradice.

1.1 Historie Štědrého dne – jak naši předci slavili Štědrý den

Štědrý den souvisí s Božím hodem vánočním jako se dnem narození Ježíška. Liturgicky se Štědrý den označuje jako předvečer slavnosti. Byl dnem, kdy se držel půst a konaly se přípravy na Štědrý večer. Štědrý den byl doprovázený různými pověrami a řadou zajímavých zvyků, které podtrhávaly podobu Vánoc. Dnes už se Štědrý den nepovažuje za postní den. Protože se v minulosti během dne dodržoval přísný půst, bylo dětem slíbeno, že když se vydrží postit, uvidí zlaté prasátko. Rodiče děti strašili, že pokud půst nedodrží, Bílá paní rozpáře ty, co se nepostily. V některých krajích obcházela starší děvčata vesnice v bílém převleku, který byl zakrvácený. Chtěla tím představovat Bílou paní, která rozpárala děti, které půst nevydržely. V 16. a 17. století chodily v tento den po vsi různé maškary, proti kterým křesťané brojili. Původ maškar sahá až k dobám, kdy byly v oblibě obřady zimního slunovratu. Na horách chodívali pastýři i ponocný a zpívali koledy. Než vstoupili do domu, troubili na dlouhé rohy. Byli za to samozřejmě od hospodyňky obdarováni vánočkou, ovocem nebo i penězi. Půst končil s východem první hvězdy, až pak mohla rodina zasednout ke štědrovečerní večeři. Posadit se ale mohla, až když hospodyňka měla vše hotové a připravené. U stolu měl být vždy sudý počet sedících, a proto předem zvali hosty, aby se vyhnuli lichému počtu osob. Před večeří se vždy lidé pomodlili, časté přání bylo, aby se všichni stolovníci sešli u večeře i příští rok. Večeře měla několik chodů, ale byly jiné než dnes. Podával se kuba, polévka hrachová nebo čočková, nákyp s houbami a jiné pokrmy. Ryba nebyla moc oblíbený pokrm, protože v 16. a 17. století platila za postní pokrm. Až v 19. století se kapr stal jídlem vánoční tabule. Se Štědrým dnem byla vždy spojená i nadílka dárků. Již Jan z Holešova uváděl, že by se v tento den měla projevovat štedrost jak lidem, tak i dobytku. Továři připravovali dárky pro své mistry, čeled' dostávala výslužku od hospodáře. Příbuzní a přátelé se navzájem také obdarovali a na děti se samozřejmě také nezapomínalo. Štědrý den byl podle lidových tradic

nejvhodnějším dnem k předvídání budoucnosti. Ráno se lidé myli ve studni nebo v potoku, aby byli zdraví. Rozkrajovala se jablka, v jejichž jaderníku viděli svůj osud. Pokud měl jaderník tvar kříže, předvídal smrt nebo nemoc, hvězda přinášela lidem štěstí. Když bylo jádro červivé, neznamenal to také nic dobrého. Přes den se lilo olovo do studené vody a vzniklé tvary napověděly, co se stane. Děvčata držela také spoustu tradic, které přežívají dodnes. Pouštěla skořápky vlašských ořechů s malou svíčkou, jedna skořápka představovala milého a ta druhá ji. Pokud se k sobě přibližovaly, bylo to pro ně dobré znamení. Házela také střevícem, a když střevíc dopadl špičkou směrem k domu, měla být do roka svatba. Po Štědrém dnu následuje Boží hod vánoční.¹

1.1.1 Štědrý den z pohledu křesťanského

Již v roce 1397 zaznamenal mnich Jan z Holešova první vyličení křesťanských oslav u nás, údajně prý podle vyprávění břevnovského mnicha Aleše. Štědrý den býval svátkem úcty a pokory a hlavně skromnosti.²

Během prvních čtyř století po Ježíšově narození byly Vánoce záležitostí církve. Až později bylo schváleno slavit vánoční svátky nejen v kostelech, ale i v rodinách. Existují symboly, které nás mají naladit na tento posvátný čas a které nás mají naplnit duchovní silou. Už Keltové věsili adventní věnce a větvičky. Čerstvá zeleň v průběhu zimy připomínala čas, v němž se obnovujeme v Kristu, a vypovídá o nepomíjivosti života. Vánoční stromček je symbolem pána, neboli stromu života. Jeho umístění v domě je znakem přítomnosti Krista v našem srdci. Zásluha, že se vánoční stromek objevil v našich domech, patří Martinu Lutherovi. Ve vánočních písních by měla být síla, která spojuje lidi na vyšších stupních života. Vánoční mše představuje obraz obnovení oddanosti ke Kristu. Vánoce představují nejvýznamnější událost v roce, která by měla zahrnovat oblasti a sféry Země. A měla by se dotknout každé lidské duše. Křesťané mluvili o tom, že by měl každý člověk v sobě vyhledat ticho modlitby, oprostít se od špatných návyků a snažit se být co nejčistší na Štědrý den.³

1.2 Pranostiky

„Pranostika je žánr, který pochází z lidové slovesnosti. Slovo pranostika je odvozeno z latinského prognosis, což znamená předpověď, která se pojí s nějakým dnem nebo

měsícem. Rčení, které spojuje určité meteorologické jevy a roční období, je založeno na dlouhodobé lidské zkušenosti.⁴

1.2.1 Pranostiky během Štědrého dne

- „Věřilo se, že pokud Štědrý den připadne na pondělí, bude v příštím roce dobrá úroda a dostatek medu. Byl-li v úterý, znamenalo to příslib úrody vína a obilí.
- Hned po rozbřesku ten, kdo chtěl být po celý rok zdravý, musel se umýt v tekoucí nebo čerstvě nabrané vodě ze studny.
- Ráno dostaly děti chléb s medem. To proto, aby byly „sladké“ (hodné) po celý rok.
- Už od rána se vařila „štědračka“- polévka, v níž bylo od všeho, co se v chalupě našlo, trochu (hrách, tuřín, brambory, zelenina, pohanka, houby, křížaly, zasmažka se udělala z hovězího loje). Smyslem tohoto zvyku bylo, aby vždy byl v chalupě dostatek jídla.
- Zatímco hospodyně obstarávala jídlo, hospodář zapřáhl „dvouročka“ (dvouletý kůň) a zajel s ním k lesu pro několik polen, aby prý koník jezdil jako oheň.⁵
- „Hospodyně, které v tento den pracovaly s těstem, pečlivě dbaly na to, aby jim neupadl vlas do těsta, jinak by je čekaly velké mrzutosti.
- Každý se vyhnul jakémukoliv klení a nadávání, i v případě leknutí.
- Kdo se nenechal po celý den zlákat pochoutkami a postil se, tomu se večer při východu první hvězdičky podařilo uvidět zlaté prasátko. Aby děti, které to vydržely, nebyly zklamané, někdy rodiče vyřezali z lepenky postavičku prasátka a přes osvětlení (lampa) ji na malý okamžik prosvítily. Dětské oči ho jen tak tak zahlédly. Tento zvyk pochází ještě z pohanských časů, kdy se právě v tomto čase slavil zimní slunovrat, jehož symbolem je slunce a také zlaté prase.⁶
- Během dne se nesměly čistit stáje a chlévy, to proto, aby dobytek nekulhal.
- Na Štědrý den se nedoporučovalo prát, aby to nepřineslo smůlu a neštěstí.
- V domácnostech se čistily pece od popela. Chlapci potom po popelu přebíhali, to aby se v noci nepočůrávali.
- Zamilovaní si nesměli psát dopisy, znamenalo by to jejich rozchod.

- Odpoledne se zdobil stromek, ačkoliv byl chudý, dětem zdobením přinášelo radost a velmi je bavilo balení cukru a zavěšování jablíček, ořechů a jiných druhů ovoce na vánoční stromek.⁷
- Také se říkalo, že kdo si před štědrovečerní večeří stoupne bosou nohou na sekeru, toho nebudou v příštím roce bolet nohy.

1.2.2 Večerní pranostiky a zázračná svatá noc

- „Ke štědrovečernímu stolu se zasedalo ve svátečním oblečení. I hospodyně musela odložit zástěru a pracovní oděv. Dbala na to, aby stůl byl prostřen pro sudý počet lidí.“⁸
- Pod talíř se dávaly mince, aby se peníze držely po celý rok, nebo také šupina z kapra, která měla stejný význam.
- V některých rodinách se držel zvyk, při kterém se na každý roh stolu pokládala nějaká potravina. Na jednom rohu byl chléb, aby rodina měla po celý rok dostatek jídla. Na dalším ošatka s tím, co se za rok vypěstovalo na poli, aby opět byla dobrá úroda. A na posledních dvou rozích byly peníze pro rodinné bohatství a miska pro potravu dobytku a drůbeže.
- Nohy stolu se obmotávaly řetězem, to aby zloději nekradli na poli a také aby uzamkly vlkům tlamu a ti nebrali ovce.
- Hned při první hvězdičce dostala hospodárka pokyn a mohlo se podávat na stůl. Hospodář zapálil svíčky na stromečku a všichni povstali k modlitbě.
- Zbytky od večeře házely děti na zahradě pod stromy, aby se v příštím roce urodilo mnoho ovoce. Doporučovalo se ještě se stromy zatřást, aby se co nejdříve probudily ze zimního spánku
- Po večeři nosila děvčata ptákům drobky a sledovala, odkud přiletí, odtamtud bude i jejich ženich.
- Po úklidu se smetí, které se smetlo v místnosti, kde se večeřelo, odneslo na křižovatku. A když lidé položili ucho k zemi, bylo slyšet hrát varhany nebo zvonit zvony.

- Podle směru kouře ze sfouknuté svíčky se věštila budoucnost. Komu šel kouř vzhůru, měl být v příštím roce zdravý. Komu směřoval na pec nebo na jiné místo v místnosti, měl zůstat doma. A komu šel kouř ke dveřím, ten by měl do roka opustit dům.
- I pomocí ořechů se věštila budoucnost. Ten kdo našel v rozlousknutém ořechu tohoto večera černé jádro, toho čekala smrt. Praktikoval se ještě jiný zvyk s ořechy. Tři ořechy se rozlouskly, vyndala se jádra. Do jednoho se dala hlína, do druhého kousek chleba a do třetího peníz. Pak se skořápky slepily zpět a daly se mezi ostatní ořechy. O půlnoci si pak každý vybral jeden ořech. Ten kdo měl ořech s hlínou, toho čekala chudoba, ořech s penízem bohatství a s chlebem spokojenost.
- Když se ve světnici rozsvítilo, sledovali lidé své stíny. U stínu, kde chyběla hlava, člověk do roka zemřel. Tak zněla alespoň věštba.⁹

1.3 Péče o zvěř

Ke Štědrému dni samozřejmě patří péče o domácí mazlíčky, ale nesmíme zapomínat ani na divokou zvěř. Řada rodin každý rok pohostí mazlíčka nějakou pochutinou, a když je velký mráz, nezapomeneme ani na zvířata v lesích a jde jim nasypat trochu jablek. Také si vzpomene na zvířata, která, bohužel, ztratila domov a jsou umístěna do zvířecích útulků. Nikomu neuškodí a ani ho neubyde, když malou částkou přispěje na opuštěné psy a jiné mazlíčky.

Samozřejmě se ke zvěři stahují i různé praktiky lidem známé a některé i neznámé. K všeobecným praktikám patří sypání zrní do kruhu. Hospodyňky sypaly do obručí slepicím zrní, aby hodně nesly a nezanášely. K drůbežím praktikám také patřilo sypání zrní do kalhot hospodáře nebo protažení husy přes hospodářovy kalhoty, aby husa také dobře snášela. Na vesnici bývá i dodnes zvykem přinést dobytku něco ze štědrovečerního stolu.¹⁰ Koza dostávala jablko, aby měla sladké mléko. Hospodář měl o práci míň, protože se nesměly čistit stáje ani chlévy, aby byl dobytek zdravý a nekulhal.¹¹

2 Tradice a zvyky Štědrého dne v České republice

Po štědrovečerní večeři, když už byly rozbaleny i dárky, se všichni sešli kolem stolu a začalo se povídat a vyprávět. Byla to i chvíle pro různá štědrovečerní čarování a obřady. Roztavené olovo se lilo do studené vody, rozkrajovalo se jablíčko, dívky házely stěvicem a prováděly se spousty dalších čarovných obřadů.¹²

2.1 Tradice Štědrého dne

2.1.1 Vánoční rostliny

Vedle stromečku a chvojí patří k Vánocům i jiné rostliny. U nás je to především jmelí, které se zavěšuje na lustr v domácnostech, a vánoční polibek pod ním patří mezi každoroční tradici (viz. kapitola vánoční symboly). Další rostlinou, užívanou jako dekorace, je cesmína se svými tuhými, ostnatými lístky a jasně červenými bobulkami. Její tradice se rozšířila z Anglie, kde má stejnou důležitost jako vánoční stromeček. Polibek pod ní zajišťuje stejné účinky jako polibek pod jmelím. Zaručuje lásku a větvička z cesmíny zůstává v domácnosti po celý rok. Mezi další oblíbené rostliny patří také vánoční kaktus, který pochází z brazilského deštného pralesa, kde roste vysoko v korunách stromů, a u nás kvete v období Vánoc. Také poinsettie, zvaná vánoční hvězda, je nezbytným doplňkem zdobícím vánoční stůl. Rostlinka pochází z Mexika a je oblíbená pro své červené listeny. Někdy se jí také říká květ svaté noci nebo Kristova koruna. Legenda praví, že květ rostliny zbarvila aztécká královna krví ze svého srdce, které jí puklo žalem nad nešťastnou láskou. Květy poinsettie jsou přitom drobné a nenápadné, pestře zbarvené jsou listeny.¹³

2.1.2 Lití olova

K jedné z tradic patří také lití olova. Odlévalo se roztavené olovo do připravené nádoby se studenou vodou. Získaný vychladlý odlitek olova každý z rodiny zkoumal a zjišťoval, čemu se odlitek nejvíce podobá a jestli neuvidí v odlitku svou budoucnost.

2.1.3 Hvězda v rozkrojeném jablku

K nejznámějšímu čarování patřilo rozkrajování jablíčka. Pokud se objevila hvězdička, znamenalo to štěstí. Mohl se ale objevit i kříž, ten znamenal smrt nebo vážné onemocnění. Podobně se také věštilo z ořechů. Pokud byl vnitřek ořechu černý, předpovídal neštěstí a smutek, zdravý ořech radost a štěstí.¹⁴

2.1.4 Pouštění lodiček

Také pouštění lodiček byl rozšířený zvyk. Do rozpůlených ořechových skořápek se přilepila malá svíčka a zapálila se. Pak ji majitel pustil po hladině vody v lavoru. Podle pověr by se neměly svíčky schovávat do příštích Vánoc, ale mají se o posledním svátku vánočním spálit. Tím se prý umocní dobré stránky věštby a oslabí se tak stránky negativní.

Věštění z lodiček mohlo prozradit mnohé.

- Pokud se všechny lodičky seskupily do kruhu, znamenalo to bezproblémové rodinné soužití.
- Ocitla-li se jedna lodička uprostřed ostatních, majitel lodičky potřebuje ochranu a pomoc.
- Když lodička zůstane na kraji, nečekají majitele žádné změny.
- Lodička, která se potopí ihned, signalizuje majiteli marnou snahu na zlepšení situace.
- Když se lodička potopí až po chvíli, napovídá majiteli, že i přes veškeré snažení se dobrý začátek mine účinkem.
- Plují-li bok po boku dvě lodičky, znamená to dobrý vztah mezi majiteli, a to buď přátelský, nebo může představovat i dobrou pracovní spolupráci. Čím dříve se lodičky k sobě připojí, tím dříve k sobě dvojice najde cestu. Pokud vedle sebe plují dlouho, ukazuje to, jak dlouhý bude jejich vztah.
- Čí lodička pluje první, bude ve vztahu dominantnější, pokud plují vedle sebe, značí to harmonické přátelství.
- Když jedna lodička dopluje ke druhému břehu sama, značí to, že bez cizí pomoci získáte to, po čem toužíte.

- Když vznikne situace, že jedna lodička potopí tu druhou, je to znamením, že majitel lodičky je schopen uskutečnit své plány bez ohledu na druhé. U manželů to znamená rozchod, hádky, vážnou krizi ve vztahu. Pokud se to stane u sourozenců, útočník se cítí být odstrčený a zanedbávaný.
- Jestliže se lodička každou chvíli přimkne k druhé, značí to, že se bude snažit v příštím roce najít sám sebe, ujasnit si plány a touhy.
- Čeká-li žena dítě, může se pomocí ořechových skořápek také mnoho dovědět. Na hladinu se pustí jedna větší skořápka, která představuje matku a jedna menší, která značí nenarozené dítě. Pokud menší lodička pluje po pravé straně té větší, bude to chlapeček. Když po levé bude to holčička. Jestliže se k menší lodičce přidruží další lodičky, počet lodiček určuje, kolik bude mít dítě sourozenců. Oddělení menší lodičky od větší lodičky naznačovalo, že dítě bude nezávislé. Jestli některé ze dvou lodiček zhasne svíčka, znamená to, že vztah mezi matkou a nenarozeným dítětem bude komplikovaný. Když se jedna z těchto lodiček potopí, znamená to finanční problémy a citové spojení s narozením dítěte. Stane-li se, že obě lodičky dorazí společně na druhý konec, vznikne mezi nimi silné citové pouto nebo to, že bude mít matka snadný porod.¹⁵

2.1.5 Hod střevícem

Nesmělo se také zapomínat na nezadané dívky v rodině, které házely pantoflem. Dívky se postavily zády ke dveřím, do pravé ruky vzaly střevíc nebo jinou vhodnou obuv a hodily ji za sebe. Mířil-li střevíc špičkou ke dveřím, očekávala se svatba. Pokud mířil střevíc do domu, znamenalo to nejméně rok zůstat bez ženicha.¹⁶

2.1.6 Barborky

3. prosince, v předvečer svátku svaté Barbory, obcházely vesnice Barborky. Mladé dívky se oblékaly do bílých šatů, v pase modrou a červenou stuhu a na hlavě věneček z kvítí, obličej jim zakrýval bílý závoj nebo dlouhé vlasy. To aby je nikdo nepoznal. V jedné ruce měly metlu a v té druhé košíček s dobrotami, jimiž obdarovávaly poslušné děti. Říkávalo se, že večer před Barborčíným svátkem spouští svatý Petr žebřík a Barborky po něm sestupují a navštěvují děti. Ty hodné obdarují a ty neposlušné sešlehnají metlou. Děti se měly pěkně pomodlit a Barborky je podělily sušeným ovocem a cukrovím. Na svátek svaté

Barbory dívky nařezaly větvičky třešní nebo višní a dávaly je do vody. Ta, které do Vánoc větvička rozkvetla, se měla v příštím roce vdát.¹⁷

*My jsme čtyři Barborky,
jdeme ze Svaté Hory,
nesem všelijaké dary,
abychom vám také nějaké daly.*

*My tři Barborky jsme, z daleké krajiny jdeme
a dárky vám neseme.*

*Neseme, neseme, velice to krásné,
kdo se modlit bude, tomu je dáme,
a kdo nebude, tomu hodně nalupáme.¹⁸*

Obrázek 1 - Lucka (vlevo) a Barborka (vpravo) expozice Národopisného muzea v Praze

Zdroj: <http://www.pohanskafederace.cz/za-koreny-vanocnich-svatku-temny-a-magicky-advent/>

[19]

2.2 Zvyky Štědrého dne

Zvyky Štědrého dne byly zastoupeny v průběhu celého dne, ale i po večeři byly zvyky chápány jako štědrost nejen vůči lidem, ale i celému okolí - statku, zvířatům, přírodě.

2.2.1 Vánoční koleda

Název koleda je odvozen od římských lednových přání – Calandae Ianuariae. Jde o obřadní pochůzku, při které se zpívají písně, popěvuje se a přednášejí různá říkadla. Za koledování dostali koledníci dary. Koleda vznikla v předkřesťanském období a byla spjata hlavně s jarním obdobím, které mělo význam hlavně pro rolnický lid z hlediska zemědělství. Časem se koledování rozšířilo i na jiná období a koledovalo se převážně po celý rok (na Štědrý večer, na Nový rok, na Tři krále, o masopustě, o Velikonocích,...). Obdarovat koledníka bylo věcí cti. Koledovaly převážně děti, pastýři a lidé sociálně slabí. Nedát výslužku se považovalo za odsouzeníhodný čin.²⁰

Svátky vánoční jsou pro nás především slavnostmi hudby a zpěvu. Zvláštním kouzlem nás oslovují melodie a známé rytmy vánočních koled nebo vánoční mše starých mistrů. Hudba měla v zimním období, v době adventu a Vánoc důležitou funkci. Pomáhala přežít období mrazů, zimních váníc a nemocí. Vnášela mezi lidi plamínky vánočních nadějí a radostí.

Při koledování zaznívaly především náboženské a lidové písně. Zpívalo se převážně o narození Ježíška. Koledníci nesli svatý obraz, svíce a prováděli obřad okuřování kadidlem.²¹

Hlavním dnem koledy byl svátek sv. Štěpána, tedy 26. prosinec – Boží hod. Byl to po dlouhé době den uvolnění, veselí a koledování. Na tento den začínal kdysi nový rok. Měnila se tedy i služba u mladé vesnické chasy.

O koledě chodili po domech s přáním a pro výplatu i obecní zaměstnanci. Dostávali za celoroční službu naturální výslužku. Zdařile tento moment zachytil Josef Lada na svém obraze z roku 1952 s názvem „Slouha vytrubuje“, kde zobrazil scénu dvojice na zasněžené návsi, kde u rozzářeného okna stojí žena s nůši na naturální výslužku a muž v kožichu, který vytrubuje pastýřskou fanfáru. Málokdo si uvědomuje, jak významný dokument z vesnice Hrusice tento obraz představuje. Pastýřské vytrubování patřilo podle pamětníků k charakteristické atmosféře českých Vánoc.

Pastýř ovládal hudební nástroj, s kterým každé ráno svolával dobytek do stáda na pastvě. O Vánocích měl však jinou, košatější skladbu, kterou vyhrával každému hospodáři, pro něhož pásł. Nepřišel si pro plat, ale blahopřát. Stejně tak i prostí koledníci. I oni nežebrají, pozdravují lid svou uměleckou prezentací. Odměna je mimo plán, i když patří k jedněm z cílů.

2.2.2 Pranostiky 24. prosince

- Na Adama a Evu můžeš čekat oblevu.
- Když Kateřina po ledě chodívá, Eva potom blátem oplývá.
- Jasná noc o Štědrém dnu, mrazy lezou ke dnu.

Obrázek 2 - Obraz „Slouha vytrubuje“ od Josefa Lady,

[22]

Zdroj: <https://search.mlp.cz/cz/titul/slouha-vytrubuje/2234672/>

- Na Štědrý večer hvězdičky, ponosou vajíčka slepičky.
- Padá-li na Štědrý den v noci sníh, urodí se hodně vína.
- Dvanáct nocí a dní od Štědrého večera až do Tří králů zvětšuje prý povětrnost příštích 12 měsíců.
- Je-li na Štědrý den vítr, bude úroda malá.
- Když na Štědrý den sněží, na pytle se chmel těží.²³

2.2.3 Betlém a jesličky

Pod slovem Betlém si lidé buď představí místo, kde se narodil Ježíš, nebo ručně vytvořené scénérie z různých materiálů, které místo zrození pána boha představují. Štědrovečerní výzdoba by nebyla úplná, kdyby nebylo betlému a jesliček.

Původ jesliček bývá často spojován s příběhem Františka z Assisi, který před Vánoci roku 1223 postavil s přáteli prosté jesle. Nověji je původ spíše spojován s plastikami, případně skleněnými oltáři a náměty Narození páně. Od druhé poloviny 18. století se betlémy s jesličkami stávají nejen součástí kostelů, ale i výzdobou domácností a někdy i měst.

K nejvýznamnějším oblastem betlémářství patří Šumava. Stavění jesliček bylo u nás oblíbené ve starých hornických oblastech. Výraznou betlémskou tradici měly Kašperské Hory se svým okolím. Obyvatelé Kašperských Hor byli obzvláště hrdi na velký kostelní betlém v děkanském kostele sv. Markéty.²⁴ Betlém hraje významnou roli i ve výzdobě interiérů. V některých krajích se betlémy rozrůstají do několika metrů obrovských scenerií na dřevěných podstavcích.

K betlému mnohdy náleží velké množství dílů. Zahrnují jesličkové scény. Nad jesličkami nesmí chybět hvězda a anděl „Gloria“. Další postavy byli darovníci různých druhů, v každém kraji jinak vypadající, ale pokaždé představující narození Ježíška.²⁵ Tradice stavění betlémů je hodně stará, dokonce starší než zdobení vánočního stroměčku.

Vytvářejí se scénérie, které znázorňují místo, kde se Ježíšek narodil. Zpracování betlému je různé, odlišuje se použitým materiálem. Nejčastěji se vyrábí ze dřeva, těsta, papíru a z různých tvárných hmot. Také se odlišují dle krajů. Různý kraj - různý betlém.

V Čechách nejznámější jsou betlémy z Podkrkonoší, Šumavy, Orlických hor, Třebíčska a Příbramska. V betlémě nesmí chybět jesličky s děťátkem, Panna Marie, sv. Josef a samozřejmě zvířata - osel a vůl. Zbytek betlému tvoří pastýři s ovečkami a nesmíme zapomínat na tři krále.²⁶

2.2.4 Půlnoční mše

K mnoha dalším zvykům patřila noční návštěva kostela spojená s půlnoční mší. Půlnoční mše je křesťanská bohoslužba, která se odehrává v předvečer svátku narození páně. Jedná se o zvyk, kdy se lidé připravovali na důležitý svátek nočním bděním, postem a modlitbami. Když se blížila půlnoc, spěchali všichni do kostela, aby nezmeškali

vyvrcholení štedrovečerních oslav. Kostely bývaly toho dne plné promrzlých lidí věřících, že je Bůh přítomen právě v jejich kostele. Každý rok právě v tuto noc cítili to samé jako každý rodič nad narozeným potomkem – radost, lásku. V současné době se půlnoční mše nezúčastňují pouze věřící křesťané, ale také lidé, kteří tuto mši považují za nedílnou součást Vánoc.²⁷

2.2.5 Vánoční výzdoba – ozdoby z přírodních materiálů

Chystání vánočních ozdob a výzdoba začíná obvykle dlouho před Štědrým dnem. Na Štědrý den je každá hospodyňka pečlivě připravená, má vygruntovaný dům, vše se leskne čistou a místnosti zdobí různé ozdoby z přírodnin. Proto nejen dnes, ale už i v době našich babiček zdobily domy různé předměty.

2.2.5.1 Zvykoslovné předměty

Tyto předměty mají obyčejovou nebo slavnostní tradici. Mají určitou symboliku a podobenství. Lidé si je vyráběli hlavně z pověrčivosti. Měly do rodin přinášet úrodu, zdraví, štěstí.

➤ Pajak (Podlažník)

Jde o závěsnou vánoční ozdobu, kterou můžeme vyrobit několika způsoby.

Základ tvoří brambor, bochánek nebo jablko, do něhož se zapíchávají párátka s kolečky kanafasu, hrozinkami nebo hrachem.

Střed tvoří dva spleené kruhy z perníku, lepí se k sobě pomocí marmelády. Na nich jsou napíchané hrozinky, švestky apod. [28]

Obrázek 3 - Polaz připomíná slunce s paprsky

Zdroj: <http://www.chatar-chalupar.cz/zimni-sluncka/>

➤ Zahrádka

Výrobek je tvořen z pěti jablek, které jsou spojeny pomocí špejlí. Čtyři tvoří základ, podstavec a z každého z nich trčí zapíchnutá špejle, která je připíchnutá do pátého jablka. Špejle jsou zdobeny hrozinkami a vrcholky jablek jsou zdobeny větvičkami krušpánku.

➤ **Svět**

V jižních Čechách tomuhle výrobku říkali „Král“. Základ tvoří velké jablko, které stojí na třech nožkách. Jablko je ozdobeno zlatou stužkou a okolo jsou větvičky krušpánku, hrozinky nebo napučený hrách. Tato část symbolizuje hojnost. K dolní části jablka je připevněno malé jablíčko, které značí chudobu světa.

➤ **Ježek**

Z kynutého těsta se upeče bochánek. Na různě dlouhé špejle se navlékají hrozinky, šípky, hrách a různé sladkosti. Bochánek zdobí i makovičky a různé figurky. Podstavec bochánku tvoří tři sušené švestky.

➤ **Vrkoč**

Do vhodného hrnku nebo do džbánu, nejlépe jednobarevného, vložíme hlínu nebo aranžovací hmotu. Nejdříve se napíchají větvičky krušpánku nebo chvojí. Pak postupně vpichujeme špejle, které jsou zdobeny hrachem, švestkami, různými figurkami z kynutého těsta a také makovice.

➤ **Polazy**

Jde o zdobenou větvičku, kterou nosili koledníci. Může to být větvička březová nebo z chvojí ozdobená stuhami. Nebo to může být větev z trnky, která se zapáchne do hlíny v hrnečku, a na trny se napichují křížaly.²⁹

Obrázek 4 – Vrkoč

Zdroj:

<http://www.mistnikultura.cz/tradici-vanocni-vrkoce>

[30]

2.3 Vánoční symboly

Pokud chceme uchovávat tradice, je nutné je znát a pochopit je (jejich význam, smysl a symboliku).

2.3.1 Strom

Proč na Vánoce právě strom? A proč jehličnan? Přesný důvod neví nikdo. Možná proto, že spojuje všechny části světa. Korunou nebe, pozemský svět kmenem a kořeny zasahuje do země. Pro jehličnany je charakteristická zelená barva, jehličí, které neopadá, tedy

symbol věčného života. Jako vánoční symbol se strom k nám dostal z Německa v 19. století. Zdobení stromečku se nejdříve objevovalo u šlechty a kolem 40. let devatenáctého století ho začali zdobit i v městských domech a asi o 20 let později i na venkově. Podle staré legendy se vypráví, že opat Kolumbán z Luxeuilu a Bobba chtěl obyvatelstvu přiblížit narození Ježíše, a tak ozdobil starobylý jehličnan, který tamní obyvatelstvo uctívalo, zapálenými pochodněmi ve tvaru kříže. Oheň přilákal spoustu lidí a on jim vyprávěl příběh o narození Ježíška. A asi proto se jehličnatý strom stal stromem vánočním. V minulosti se nejvíce používaly jedličky a odborníci je doporučovali pro jejich vzhled a trvanlivost. Bohužel v České republice je jich méně. Žádané jsou také borovice nebo smrk pichlavý.

Zdobení stromečku prošlo také svým vývojem. Odlišnost a hlavně bohatost zdobení závisela na sociálním postavení, ale také na krajových zvyklostech. Dříve se stromky zdobily ryze přírodními ozdobami, např. šiškami, drobnými jablíčky, ořechy. Řetězy a různé zdobení se vyrábělo z papíru. Věsilo se pečivo různých druhů a tvarů, zejména perníčky, vizovické figurky a preclíčky. Někde se ozdoby vyráběly ze slámy, křížal. Všechny ozdůbky se pak věšely na červenou stuhu.

Po první světové válce se ujal zvyk zdobení stromků na veřejných prostranstvích, nejčastěji zdobení náměstí. Podle dochovaných zpráv se tak v České republice stalo poprvé v roce 1924 v Brně. Tradice zdobení stromků na náměstích vznikla na popud spisovatele Rudolfa Těsnohlídka, který si šel o Štědrém dnu uříznout stromek do lesa. Pod stromkem leželo na kost promrzlé děvčátko. Díky opuštěné dívence, kterou zachránil, přišel na myšlenku uspořádat pro děti bez domova sbírku. A protože děvče jménem Liduška našel pod smrkem, uspořádal sbírku pod velkým vánočně ozdobeným smrkem. Těsnohlídkův vánoční strom byl jedním z prvních stromků v Evropě.³¹

2.3.2 Jmelí

Snítky jmelí neodmyslitelně patří ke Štědrému dni. Jmelí je keřík, rostoucí v korunách stromů, na nichž parazituje. Jeho kořeny odčerpávají živiny ze stromu. Plody jmelí dozrávají v prosinci, jsou to bílé bobule o velikosti hrachu, které připomínají perly. Pokud žije hostitel, přežívá i jmelí.³²

Jmelí bývalo důležitým prvkem při pohanských obřadech možná proto, že roste ve výškách na kmenech stromů. Jeho plody představují perly neboli symbol čistoty. Po utrnutí zlatavě žloutne a asi proto se celá větvíčka pozlacuje. Věřilo se, že má jmelí magickou moc, a tak

si naši předci dávali velký pozor, kam jmelí zavěsili.³³ Zvyk líbat se s partnerem nebo partnerkou pod zavěšeným jmelím pochází z doby Keltů, kteří věřili, že jmelí zajišťuje plodnost.

2.3.3 Ryba

Ryba, především kapr, je v naší zemi nejdůležitější součástí štedrovečerní hostiny. Není tomu ale tak od nepaměti. Na našem stole se kapr objevuje až od poloviny 19. století. Rybí maso bylo dříve bráno jako postní jídlo. Proč ryba patří mezi symboly Vánoc? Narození Ježíše se odehrávalo na pozadí končícího věku ryb a začínajícího věku skopce. A proto symbolem Ježíše je buď ryba, nebo beránek.³⁴

2.3.4 Zvonek

První zmínky o zvonech se datují v 6. století. Zvony dodnes svolávají všechny věřící k rozjímání a k modlitbě. Jejich hlas je prý prostředníkem mezi Bohem a lidmi. Proto je zvuk zvonků součástí kostelních obřadů a mší. Zvony ohlašují smrt, nebezpečí, ale i příchod naděje a radosti. Proto se právem staly symbolem Vánoc. Zdobí stromečky, balicí papíry a různé dekorace. Mají nám připomenout, že největším bohatstvím nejsou peníze, ale láska, kterou máme v srdci.³⁵

2.3.5 Zvířata

Zvířata jsou také symbolem Vánoc, obzvláště vůl a osel, kteří zahřívají Ježíška. Samozřejmě k nim patří také ovečky s beránkem. Už jen asi proto, že si představíme pastýře se stádem oveček, neboť krajina v okolí Betléma byla plná pastvin se stádem ovcí. Člověk je odjakživa spjat s přírodou. Bohužel často se od ní odvrací a nechová se k ní tak, jak by měl. Věřilo se, že o Štědrém večeru mezi sebou zvířata mluvila. Nedoporučovalo se je však poslouchat, protože se zvědavec mohl dozvědět něco nemilého o své budoucnosti, o které je lépe nevědět.³⁶

2.3.6 Dárky

Vánoční nadělování dárků má svůj původ již v legendě o Ježíškovi, kdy všichni chtěli pomoc Svaté rodině v nesnázích, a tak přinesli různé dary. Svátky vánoční jsou určitě tou nejlepší příležitostí obdarovat své blízké a vykouzlit jim úsměv na tváři. Hlavně u malých

děti vyvolá dárek rozzářené oči a radost na tváři. Ale už od malička by měly děti vědět a cítit, co je smyslem obdarování. Je krásné dostat dárek, ale krásnější je ho darovat. Vést děti k tomu, aby si každého dárku vážily. O Vánocích jde přece hlavně o projev lásky a úcty k bližnímu než o prezentaci movitosti dárce.³⁷

2.3.7 Děťátko

Narození dítěte znamená zrod něčeho nového, co má před sebou budoucnost. V různých snářích je vždy dítě symbolem počátku, naděje, proměny. Stejný význam má i symbol děťátka o Vánocích. Narození dítěte znamená narození Ježíše, Spasitele, který byl celým světem očekáván a v něhož byly vkládány všechny naděje a očekávání lepšího světa.³⁸

2.4 Tradice Vánoc v české kuchyni

Samotné slovo Vánoce v nás vyvolává mnoho pocitů. Vzpomínka na dětství, vůni maminčiny kuchyně se všemi těmi dobrotami, vanilkovými rohlíčky a smaženým kapříkem. Domov provoněný jehličím a zapálenou svíčkou. Bůhví kolik bylo potřeba všech těchto vůní, víry a naděje, aby se vytvořila podoba těch nejkrásnějších svátků v roce.³⁹

Jídlo mělo vždycky symbolický význam a sejít se kolem stolu byl znak souladu a důvěry. Tím více to platilo pro Vánoce – vánoční jídlo. Vánoční tabule symbolizuje nadbytek. Dříve, když se potraviny nedaly tak dobře konzervovat, se v době Vánoc porážel dobytek a lidé si pochutnávali na obzvlášť výživných a tradičních pokrmech. A ještě dnes, kdy alespoň v našich zeměpisných šířkách nedostatek neznáme, klademe důraz na mlsání a hodování.

2.4.1 Štědrovečerní stůl

Smysl Vánoc spočíval především ve vzájemné úctě, přátelství a lásce. Byly dobou, kdy se scházela celá rodina pohromadě u svátečně prostřeného stolu.

Štědrovečerní stůl platil v čase očekávání narození Ježíška za požehnaný a vše na něm i pod ním nabývalo zvláštní síly. Tak se na stůl dávalo od všeho trochu, zejména obilí a chléb, ztělesňující úrodu. Stůl byl pokrytý obilím a symbolizoval úrodné pole. Hospodyně na střed stolu nasypala obilí, do něhož přidala česnek, přikryla plachtou a do každého rohu dala koláč. Obilí muselo být na stole přes celé vánoční svátky, aby se urodilo. Na Boží hod

se pak sypalo slepicím, aby hodně nesly. Hojně rozšířeným zvykem bylo klást pod talíř nebo pod ubrus peníz, aby peníze nechyběly a množily se dál a v rodině se drželo bohatství. Také se stůl obepínal řetězem, aby zůstalo v domě požehnání a vlci neškodili stádům.

Znamením k usednutí ke stolu bylo první světlo v některém ze stavení na vsi. Věřilo se, že tam, kde rozsvítí jako první, bude oheň nebo v rodině někdo zemře. A tak ve Vochově na Plzeňsku lidé dříve než usedli, čekali před domem, než někdo rozsvítí. Nikdo totiž nechtěl být první.

Dbalo se také na to, aby počet osob u stolu byl sudý, a tak si lidé navzájem vypomáhali a zvali střídavě ke stolu lichého člena rodiny.⁴⁰

Ještě než mohli všichni zasednout společně ke stolu, všechno se drhlo, čistilo a urovnávalo. Hospodyně od rána připravovala štědrovečerní pokrmy. Vařila hrách, čočku, rybí nebo bramborovou polévku, pekla kubu z krup a z česneku. Chléb byl také součástí sváteční tabule a v bohatších domech byla vánočka na stole už několik dní předem. S první hvězdičkou se zapalovala svíčka a rodina usedala ke slavnostní večeři. Ještě než usedla, hospodář otevřel okno a zvolal: „Svatí dědové, zveme Vás, svatí dědové, přijďte mezi nás!“ Podle pověry se věřilo, že záře ze svíčky přitahovala zemřelé. Duše zemřelých takto pozvaných ke štědrovečernímu stolu měly zajistit hospodáři bohatou úrodu a dostatek potravy.

Před večeří se všichni společně pomodlili a vzpomněli na to dobré i špatné, co je v uplynulém roce potkalo.

Někde přišel první na řadu hrách, který symbolicky spojoval stolovníky, poté se podávala rybí polévka, která dodávala sílu. Čočka zas měla přinést rodině peníze. Nakonec černý kuba nebo ryba pro pohodu a pro radost. Kosti z ryby se dávaly na jeden talíř a potom je hospodář odnesl pod jabloň. Počet a rozmanitost chodů byla v každém kraji jiná. K pokrmům se pila káva, čaj, ale i pivo nebo víno.

Od stolu se nesměl nikdo zvednout, dokud všichni nedojedli. Věřilo se, že by se rodina o dalších Vánocích znovu nesešla celá.

Tam, kde měli kapra, schovávala se šupina, která měla přinést peníze. Zbytky večeře se rozdělily mezi dobytek, stromy v sadě, to kvůli úrodě, a studnu, aby měla čistou vodu.

2.4.2 Vánoční pečení

Každá zkušená hospodyňka dobře ví, že Vánoce nezačínají na Štědrý den, ale mnohem dříve. Vánoce začínají v obchodech, kde se shání vše, co je potřeba na pečení a přípravu pokrmů, aby byly svátky v rodině dokonalé. V kuchyni, odkud voní vanilka, badyán, hřebíček, se spojují všechny lahodné vůně cukroví a navodí se jedinečná atmosféra typická pro závěr roku. O svátečních dnech navštěvujeme příbuzné a kamarády, kde ochutnáváme a předáváme si recepty na lahodné cukroví a přislíbíme, že zrovna ona lahůdka bude patřit mezi první, které příští rok upečeme. Vánoční svátky jsou opravdu nejen šťastné a veselé, ale hlavně také sladké.

2.4.2.1 Vánočka

Sladké ochutnávání začíná u patrně nejnámější tradice. Co by to bylo vlastně za Vánoce, kdyby na stole chyběla vánočka. Každý připravuje vánočku podle svého odzkoušeného receptu. Uvádím jeden příklad receptu na přípravu vánočky:

Na vánočku je potřeba: 500 g polohrubé mouky, 120 g másla, 100 g cukru, 30 g droždí, 3 žloutky, ¼ l mléka, 50 g mandlí, 50 g rozinek, sůl, vanilka, nastrouhaná kůra z citronu, 1 vejce na potřetí, špetka anýzu, 1 lžička rumu, máslo na plech, moučkový cukr na posypání.

Jak se připravuje vánočka? Především s láskou a s tou by se mělo chystat každé jídlo. Připravíme si mouku, která by měla mít teplotu místnosti. Měli bychom ji přesít přes síto, aby se provzdušnila. Do mouky se přidá vanilka, moučkový cukr, citronová kůra, špetka anýzu. Do hrnku nadrobíme droždí, zasypeme lžící cukru, rozmícháme a zalijeme teplým mlékem. Přidáme hrst mouky a rozděláme kvásek. Ten necháme na teplém místě vzejít. Zatím si připravíme rum, žloutky a rozejhřejeme si tuk. Kvásek, teplý tuk, žloutky, rum a teplé mléko vmícháme do mouky a zaděláváme vařečkou, dokud se těsto nechytá vařečky. Pak vařečku vyndáme, zaprášíme těsto moukou a necháme vykynout opět na teplém místě. Ještě jednou propracujeme těsto a zároveň přidáme rozinky. Na pomoučeném válu rozdělíme těsto na devět dílů. Z každého vyválíme tenký dlouhý váleček. Nejprve upleteme cop ze čtyř pramenů a opatrně přeneseme na vymazaný plech. Na něj položíme další cop upletený ze tří pramenů. Mírně zploštíme a okraje lehce rozhrneme. Nakonec nahoru položíme dva spletené prameny a jejich konce podsuneme pod vánočku. Výtvar

můžeme zpevnit špejlemi. Vánočku necháme na plechu kynout ještě asi půl hodiny. Nakonec ji potřeme rozšlehaným vejcem a ozdobíme nasekanými mandlemi. Zpočátku pečeme při vyšší teplotě a potom teplotu zmírníme. Dohromady pečeme asi 50 minut. Necháme prochladnout a posypeme vánočku moučkovým cukrem. Když si dáme záležet, bude před námi ležet upečený skvost, kterým se můžeme právem pyšnit.

2.4.2.2 Cukroví

Na stole v období Vánoc nesmí samozřejmě chybět vánoční cukroví. Už jen ta vůně vanilky, která nám provoní celý příbytek, je k nezaplacení. A také samozřejmě vůně perníku patří bezpochyby k vánoční atmosféře.

V lidovém prostředí se dříve pekly vánočky, koláče a jiné kynuté pečivo. Pečení cukroví pro děti a koledníky, dříve zvané pokroutky, bylo velice skromné. O mnohých druzích cukroví oplývajících tukem a cukrem se jim ani nezdálo. V měšťanských rodinách, kde se v polovině 19. století začal strojit vánoční stromeček, byla potřeba napéci cukroví nejen na stůl k čaji, ale i na zavěšení na stromek. Mezi nejvíce oblíbené patřil a i dnes patří perník.⁴¹

Perník – se pekly v Čechách už od 14. století, pekli ho místní caletníci. Celetníci byli výrobci pečiva. V Praze po nich zůstala památka – ulice Caletná, nyní Celetná. Tehdejší perník byl jiný než dnešní malované perníčky. Tuhé těsto se vtlačovalo do vyřezávaných formiček z tvrdého dřeva, vysypávaly se hrachovou moukou, která dodala v peci perníčkům krásnou hnědočervenou barvu. Aby se perníčky leskly, potírali je pekaři hned po upečení višňovým likérem. První těsto zadělávané moukou, medem, popřípadě ještě sirupem spolu s kořením se zpracovalo a dávalo se zrát do dřevěných truhel do sklepů na několik let. Prameny uvádějí, že i na několik desítek let. Ztuhlé těsto se pak oddělovalo sekerou. Znovu se pak muselo přepracovat. Rodové recepty se přísně tajily. Podle chuti se ve středověku přidával do těsta pepř, odtud honosný název perníkářů – artopiperisté. Původní název perníků byl právě – peprník, pak už perník. Perník vytvarovaný pomocí forem nahradily jednodušší vykrajované perníčky, které se zdobí polevou. Také se mohou dělat perníčky volně tvarované z ruky tzv. „drůbežku“, dříve pouze směs mouky a vody, z hmoty se vyráběly dětské hračky. Dnes se pod tímto názvem označuje perník tvarovaný stáčením válečků těsta. Perníky jsou dnes velmi oblíbené, záleží jen na dovednosti a vkusu, aby zůstaly těmi lidovými vytvarovanými dílky zdobícími i současné svátky.⁴²

Dále se pekly **medvědí tlapy**, **vanilkové rohlíčky**, které patří k těm nejoblíbenějším díky své vůni vanilky, která prostoupí celý domov.

Zázvorky voněly na lidovém stromečku, a protože se tyto sušenky nejen vykrajují, ale i jinak zdobí pomocí vypichování, kroužky, vlnovkami apod., patří k velmi dekorativnímu cukroví.

Také **slepované hvězdičky** neboli linecké pečivo nesmělo chybět mezi tradičními cukrovinkami. Linecké pečivo je příjemně nakyslé, v období Vánoc velmi vítaná změna mezi většinou hodně sladkým cukrovím.

Mezi oblíbené venkovské cukroví patří **škvarkové cukroví**. Už tři týdny před vánočními svátky říkávaly tetičky na Vysočině, že musejí nadělat nějaké ty šišmáčky pro děti. Škvarkové sušenky se musely nechat uležet.

Sněhové pečivo se dělávalo jako ozdoba na stromeček buď jako věnečky nebo jako kroužky bílé nebo růžové, barvené bretonem – tehdejším potravinářským barvivem. Sněhové pusinky stříkané kornoutkem na nit vytvářely sněhový řetízek. Sněhové pečivo se dnes pomocí kornoutku stříká na olejem vytřený plech a velmi pozvolna se peče, či spíše suší v troubě.⁴³

V dnešní době je spousta druhů cukroví a je jen na každé hospodyni, které cukroví bude provoňovat a zdobit její dům.

2.4.3 Vánoční pokrmy

Na vánočním stole nesměl chybět žádný tradiční pokrm, který zpříjemňoval Štědrý den.

Černý kuba

Černý kuba patří mezi tradiční vánoční krkonošské jídlo. Jídalo se a jídá ale i jindy a jinde. Houby se společně s kmínem uvařily a přidávaly se do předem uvařených krup, které se mohly nahradit drcenou pohankou. Krupky se vařily ve slané vodě se lžící sádla. Směs krupek s houbami se dochucovaly prolisovaným česnekem, pepřem, majoránkou a sádlem se škvarky. Vše se ve vymaštěném pekáčku zapeklo do červena. Užívaly se tmavé houby, proto černý kuba. Někde přidali ještě krev nebo tmavé uzené maso, to už ovšem nebylo postní jídlo.

Hubník

Hubník je obdoba černého kuby, původem je z Vysočiny. Na kostky nakrájená země se zalije horkou vodou z vařených hub, přidají se nasekané houby, česnek, sádlo, majoránka a

dva žloutky. Nakonec se do směsi zamíchá tuhý sníh z bílků. Naplní se pekáček, který máme předem vysypaný strouhankou. Vše se zapéká do červena.

Jahelník

Jahelník je tradiční starodávny štědrovečerní pokrm, jemuž lidé dříve přisuzovali magickou moc, věřili, že jáhly přinesou hojnost peněz v následujícím roce. Žluté jáhly se uvaří ve směsi mléka, vody, cukru, soli, trochy skořice a strouhaného muškátového oříšku. Směs se pomalu vaří do měkka. Do jáhel se pak vmíchá cukr, kus másla, smetany, žloutky, rozinky, sušené švestky a dobře vyprané sušené meruňky. Do máslem vymazané formy se vlije směs a zapéká se jako nákyp. Nakonec se z bílků vyšlehá sníh a navrství se na dopékající jahelník.

Obrázek 5– Jahelník

Zdroj: <http://www.apetionline.cz/recepty/1513-jahelnik.html>

[44]

Peřinky - peciválky

Rovněž toto prastaré jídlo bývalo tradičně na stole našich předků. Tři dny předem se upekly z kynutého těsta malé buchtičky. Před podáváním se spařily ve vařícím mléce, osladily se cukrem nebo medem. Jinde se posypaly mákem, vařila se hustá, sladká maková omáčka. Kde nebyl dostatek času na tvarování drobných buchet, upekla se jedna velká buchta a pokrájela se na malé čtverečky.

Domáci chleba

Na štědrovečerním stole našich předků nesměl chybět chléb. Chléb byl symbolem dostatku, patřil mezi základní potraviny a lidé si ho velmi vážili. Leckdo si vzpomíná na babičky, které před rozkrojením chleba požehnal pecen křížkem. Kolem pečení chleba bylo vždy mnoho příprav, nechyběly také pověry a magie. Kvalita pečení chleba se od dob tehdejších Vánoc změnila, a to včetně trvanlivosti. Dříve se nic nevážilo a hospodyně musela vše odměřovat od oka na hrsti. Na jeden bochník chleba se počítal dvoulitrový hrnek teplé vody, půl hrsti kmínu, hrst soli a ošatka mouky. Použil se kvásek od minulého pečení, tzv. nástěnek. Ten se omladil teplou vodou, přidala se část mouky a směs se nechala patřičně vzejít. Pak se přidal zbytek mouky a vody s ostatními přísadami. S kopistí se chodilo kolem díže, kde se těsto mísilo. Po vykynutí se těsto dělilo a formovaly se bochníky, které se daly znovu vykynout do nahřátých, moukou vysypaných slaměnek. Před pečením se každý bochník potřel vlažnou vodou, požehnal se a lopatou se sázel do pece. Dnes se musíme spokojit se sporákovou troubou. Také málokdo z nás má možnost koupit pravý kvas. Ten pravý se běžně dostane pouze v Podkrkonoší, kde z něho připravují oblíbenou polévku - kyselo. Někdy se chuť kvásku docílí, nechá-li se omládek z droždí s přídavkem chlebové kůrky několik hodin překysat.

Pučálka

Pučálka, nebo-li pokrm z napučeného hrachu. Ve středověku nejen jako postní pokrm, ale vítaný pamlsek při přástkách, draní peří a besedách. Hrách byl závaznou součástí štědrovečerního jídelníčku, byl na stole buď ve formě polévky, kaše, nebo právě té oblíbené pučálky. Přebraň hrách se namočí přes noc do studené vody. Nabobtnalý hrách se scedí a prostře na plochou mísu a nechá se v teple naklíčit. Až budou klíčky alespoň 6 mm dlouhé, opraží se hrách na sucho (to je ten postní), nebo na oleji, sádle, osolí se, opepří. Ve středověku se pučálka sladila medem a ochucovala pepřem.

Rybí polévka

Z kapřích vnitřností se připravovala tradiční rybí polévka. Vnitřnosti se zalijí mlékem a dají se do chladna. Z kapřích hlav se odstraní střevle. Říká se, že po nich polévka zhořkne. Hlavy se dávají do soli a pak se vyperou ve studené čisté vodě. Vloží se do okyselené, slané vařící vody s cibulí, bobkovým listem, pepřem a novým kořením. Chvilí se vaří. Vývar se scedí a obere se masíčko. Na oleji nebo na sádle se zpění cibulka s nakrájenou

zeleninou. Zalijeme vývarem z hlav a přidáme muškátový oříšek, trochu zázvoru, polévkového koření a žlutou máslovou jíšku. V závěru se může polévka zjemnit smetanou a dochutit nasekanou zelenou petrželkou a lžičkou másla. K rybí polévce se podává na kostičky osmažená žemle.

Bramborový salát

Klasický bramborový salát má mnoho variant. Záleží jen na rodinné tradici a na tom, jak komu a jaký salát chutná. Brambory na salát by měly mít stejnou velikost, měly by být stejné odrůdy, která se nerozvaří. Dříve se jim říkávalo rohlíčky. Brambory se uvaří ve slupce ve slané vodě. Po uvaření a vychladnutí se oloupou. Připraví se oloupaná a natvrdo uvařená vajíčka a zelenina uvařená ve slané vodě: celer, mrkev, hrášek a kus petržele. Dále potřebujeme kyselé okurky, oloupanou cibuli. Vše se nadrobno nakrájí. V některých rodinách přidávají i nakrájenou šunku. Vše se promíchá a přidá se kvalitní majonéza, dvě lžice plnotučné hořčice, citrónová šťáva, pepř a sůl. Salát je dobré alespoň půl dne nechat odležet v chladu, nikoliv však v lednici. V české kuchyni se podává s kaprem nebo smaženým řízkem.⁴⁵

2.4.4 Kaprologie

Ke kouzlu předvánočních dnů samozřejmě patří kádě plné vykrmených kapříků, kteří plují smíření se svým posláním stát se společně s bramborovým salátem pochoutkou štedrovečerního stolu. Většina rodin bohužel preferuje řízek nebo obrovského krocana, ale kapr je tradice. Kádě a mrznoucí prodavači na jarmarcích patří k nezbytné kulise Vánoc. Protože prodavači kaprů, co svět trvá, mají svou skupinku poctivých a nepoctivých, už za Karla IV., hlavně v době trhů, byli nepoctiví obchodníci pranýřováni za nepoctivost ke svým zákazníkům, a to až do roku 1786. Existuje spousta knih, kde se píše o rozeznávání dobrých a špatných ryb. Milan Pohunek vytvořil zajímavé tabulky, aby se lidé jen tak nenechali nachytat při výběru toho pravého kapříka nebo jiné ryby. Dobrou rybu poznáme podle kovového lesku, neporušené kůže a šupin, které tkví pevně. Oči má ryba jasné a rohovku průhlednou. Žábry ryby mají být růžové, až třešňově červené. Maso musí být samozřejmě tuhé, bělavé a žilky, zejména u páteře, červené. Měli bychom se tedy vyhnout kaprům s matným a vybledlým povrchem a hlavně s nepříjemným ostrým pachem, čpícím až hnilobným. Znalci tvrdí, že nejchutnější maso mají kapři o hmotnosti jen něco málo přes 2 kilogramy, nejvýše tříkilový. Řada rybářů však tvrdí, že sebevětší kapr chycený v řece

má maso bez bahnitě příchutě. Lidé si buď kapra nechávají zabít přímo od prodejce, anebo ti šikovnější si ho berou domů živého. Při zabíjení kapra si musíme dávat pozor jak na své ruce, ale i na jeho rychlou a ne příliš bolestnou smrt. Porcování a očištění také nebývá nic jednoduchého. Každá rodina má již léta svůj způsob podávání kapra. Někteří ho obalují ve strouhance a někteří ne. Existují kvanta receptů, je na každém, kdo si jak kapra připraví, ale jisté je, že by neměl chybět u žádné štědrovečerní večeře.⁴⁶

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Analýza aktuálního dodržování zvyků a tradic Štědrého dne (v rodinách dětí základních škol)

3.1 Otázky pro rodiny

Dětem na prvním stupni byl rozdán dotazník na téma tradice a zvyky Štědrého dne. Úkolem rodin bylo vyplnit dotazník s otázkami uzavřenými a některými otevřenými. Dotazník rodiny dostaly v období Vánoc, aby při vyplňování otázek s tematikou zimy nemyslely na jiné roční období a mohly si i dané zvyky a tradice o svátcích vyzkoušet. Dotazník měl dohromady 21 otázek - 18 otázek uzavřených a 3 otázky uzavřené. Na uzavřené otázky rodiny odpovídaly označením křížku ano-ne. Dotazníky vyplňovaly rodiny na prvním stupni:

- 1. třída - 20 rodin**
- 2. třída - 9 rodin**
- 3. třída - 13 rodin**
- 4. třída - 15 rodin**
- 5. třída – 16 rodin**

3.1.1 Dotazník – Vánoční tradice

Vážení a milí rodiče, žádám Vás o vyplnění dotazníku s tématem tradic a zvyků Štědrého dne. Daný dotazník bude použit pro účely diplomové práce. Dotazník je anonymní, cílem dotazníku je pouze zjištění informací o tom, kolik rodin ještě dnes dodržuje tradice Štědrého dne. Předem děkuji. Renata Němcová.

Naše zvyky

Svoji odpověď označte křížkem: ×

	ANO	NE
1) Dodržujete celodenní půst, abyste viděli zlaté prasátko?		
2) Lijete olovo?		
3) Po skončení štědrovečerní večeře hlava rodiny překrojí jablko napříč?		
4) Pouštíte lodičky z vlašských ořechů?		
5) Dáváte pod talíře se štědrovečerní večeří několik kapřích šupin, které mají přinést všem po celý rok dostatek peněz?		
6) Hází ve Vaší rodině svobodné dívky střevícem?		
7) Zdobíte na Štědrý den vánoční stromeček?		
8) Vyrábíte vlastní ozdoby na vánoční stromeček?		
9) Chodíte na Štědrý den – večer – na slavnostní bohoslužbu?		
10) Zpíváte, posloucháte s rodinou koledy?		
11) Jíte k štědrovečerní večeři kapra?		
12) Věsíte jmelí?		

Věříte a dodržujete?

Odpověď zakroužkujte.

13) Ráno na Štědrý den se má celá rodina umýt v potoce nebo u studně, aby byli všichni celý následující rok zdraví a silní.	ANO NE
14) Preventivní účinek má běhání ve sněhu naboso – chodidly do těla pronikne imunita proti všem nemocem.	ANO NE
15) Čáry s medem – starý slovanský zvyk – natření medu na tvář zabezpečí lásku všech po příští rok. Med symbolizuje spojení rodiny.	ANO NE
16) Zákaz mletí obilí, vylévání vody na dvůr, vynášení popela či rychlého vstávání od stolu, předení, navíjení, tkaní, šití atd. – to byly pověrečné zákazy vysvětlované ohledy k duším	ANO NE
17) Zákaz hlasitého hovoru, smíchu – rušil by se klid mrtvých.	ANO NE
18) Neštěstí se přivolá, pokud tento den bude kdokoli cokoli kupovat, půjčovat či prodávat z domu	ANO NE

Ještě několik otázek:

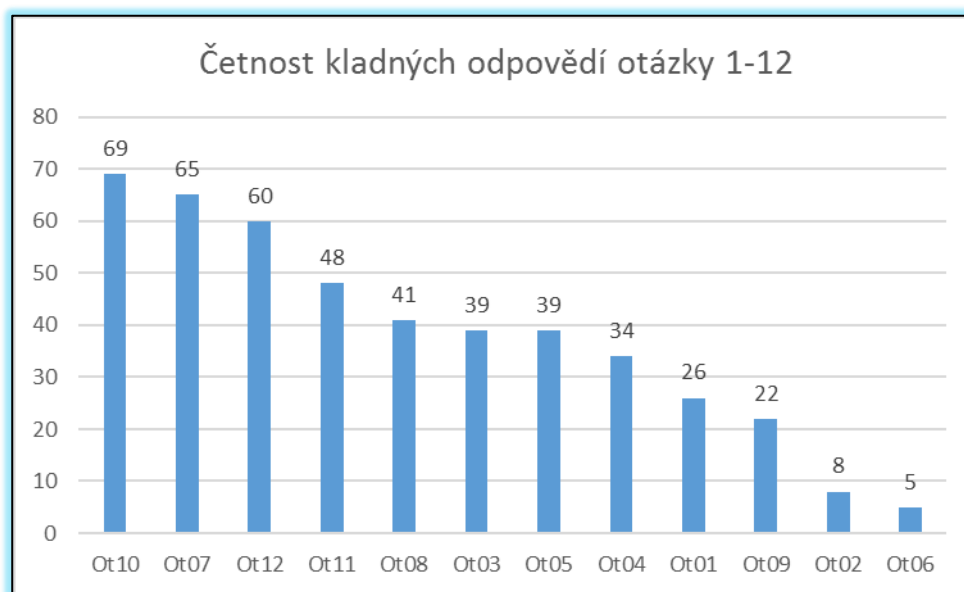
Znali jste všechny tradice a zvyky?
Pokud ne, zkusíte si tento rok nějakou z nich?
Jaká Vás zaujala nejvíce?
<i>A jste na konci, děkuji za vyplnění.</i>

3.2 Analýza a vyhodnocení otázek

Dotazníkové šetření probíhalo na Základní škole v Hostouni metodou PAPI. Dotazníky vyplňovali rodiče, dotazníky jim předaly děti. Celkem bylo 73 respondentů, kteří vyplňovali polostrukturovaný dotazník s 18 uzavřenými otázkami a třemi otevřenými. Výběr respondentů byl záměrný a nejedná se o reprezentativní vzorek. Data z dotazníku jsem analyzovala a zjistila následující.

Některé zvyky a tradice mohou být více nebo méně známé. Rovněž záleží na skladbě rodinných příslušníků a jejich věku. Podívám-li se na četnosti a krajní hodnoty, zjišťuji následující fakta.

Maximální bodová hodnota mohla být 73.

Nejnižší hodnota se týkala otázky „Házení střevícem“. Tento výsledek byl očekávatelný vzhledem k tomu, že se dotazník týkal dětí z prvního stupně ZŠ. Samozřejmě mohou mít starší sourozence, ale i tak není pro ně tento zvyk zatím v tomto věku atraktivní ani zábavný.

Otázka dvě se týkala tradice lití olova. Zde vyvstává zřejmě problém bezpečnosti a náročnosti na provedení v dnešní domácnosti.

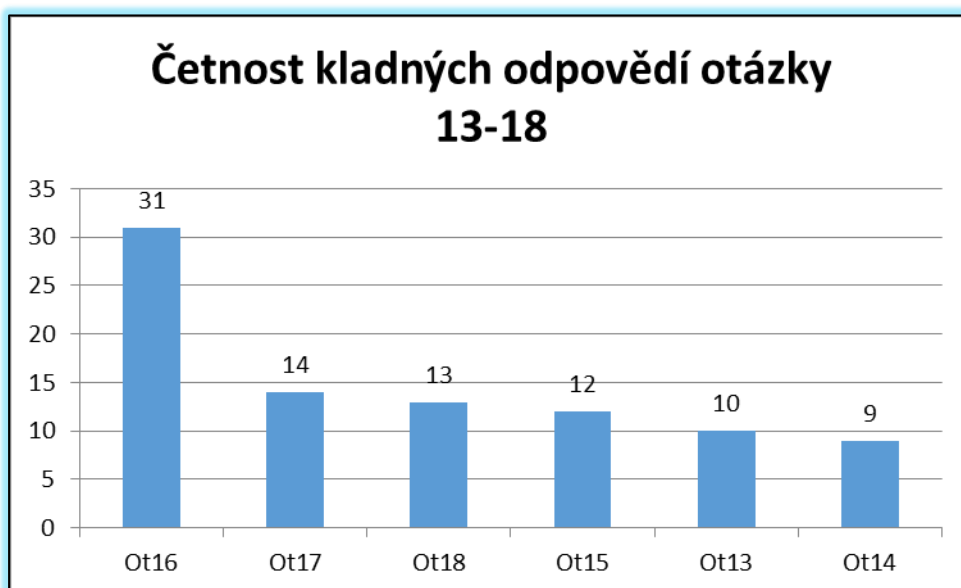

Dle grafu zde pak máme méně běžné (ot01 a ot09) a běžně dodržované tradice. (ot04, ot05, ot03, ot08 a ot11). Významnější jsou zbývající tři (ot12, ot07, ot10).

První otázka se týkala celodenního půstu. Držet půst již dnes není tak zajímavé, ale mohla by se vyskytnout korelace s otázkou týkající se štedrovečerní večeře, tedy kapra jako „zdravější“ varianty oproti jinému řízku. Na základě naší myšlenky jsem zformulovala tyto hypotézy: H1_0_tradice: Rozdělení četnosti držení půstu nezávisí na tom, zda mají ke štedrovečerní večeři kapra. H1_A_tradice: Rozdělení četnosti držení půstu závisí na tom, zda mají ke štedrovečerní večeři kapra. Držení půstu není už tak zajímavé, ale mohly by se vyskytnout korelace s otázkou týkající se štedrovečerní večeře, tedy kapra jako zdravější varianty masa oproti řízku.

Protože se jedná o nominální charakter dat, rozhodla jsem se aplikovat test nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku.⁴⁷

Drží půst / kapr k večeři			
Půst	Kapr ano	Kapr ne	Celkem
Půst ano	18	8	26
Půst ne	30	17	47
Celkem	48	25	73

Vypočítaná hodnota $\chi^2 = 0,22$ zaokrouhlená na dvě desetinná místa byla nižší než kritická hodnota na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ pro jeden stupeň volnosti (3,841). Nulovou hypotézu o nezávislosti prvků tak nezamítáme. Vliv půstu na zvolený typ večeře zde není. Otázka 09 znamenala návštěvu bohoslužby. Vzhledem k začátku bohoslužby a počtu věřícím v ČR je nižší účast předpokládatelná.

Následující odpovědi jsou blízko střední hodnoty (38) a považujeme je tak za běžné dodržované tradice.

Významně se umístily tradice týkající se zpívání koled, věšení jmelí a zdobení stromečku na Štědrý den. Na čtvrté pozici zůstává kapr ke štedrovečerní večeři. U otázky týkající se zdobení stromečku byla započítána i odpověď s poznámkou, kdy to není přímo na Štědrý den, ale pouze předcházející den. Respondenti odpověděli kladně a dopsali poznámku, že se jedná o 23.12.

Dále jsme se zaobírali otázkami 13 až 16. Tyto otázky se ptaly na znalost a dodržování. Zařadili bychom je do kategorie méně známé, tak tomu odpovídají výsledky. Otázka 16 měla sice největší úroveň dodržování, předpokládám však jen částečné dodržení některé části, neboť obilí zřejmě doma nikdo nemele celý rok.

Toto dotazníkové šetření se týkalo oblasti Plzeňského kraje. Nemůže být tak platné pro další části České republiky. Je pro nás však přínosem, jak dál rozvíjet jednotlivé tradice.

4 Základní tradice, zvyky v praxi a metodické pokyny pro výuku

Metodické pokyny jsem vytvářela podle vlastních zkušeností, dané náměty na základní tradice a zvyky jsem s žáky vyzkoušela v období Vánoc. Dětem se hodiny moc líbily a byly obohaceny o další informace týkajících se zvyků a tradic. Pořízené fotografie z hodin – viz. příloha 1–8. Dané tradice a zvyky jsem si vybrala na základě vyhodnocených dotazníků, neboť se v rodinách některé tyto tradice méně dodržují.

4.1 Lití olova

Lití olova patří k jedné z nebezpečných tradic Vánoc. Ve škole jsem pouze já sama demonstračně ukazovala dětem, jak se daná tradice provádí.

3. třída
Námět na představení tradice lití olova žákům
Počet hodin: 1

Motivace	Zeptáme se, jestli žáci znají tuto tradici a jestli ji provádějí s rodinou. Povídáme si o tom, co je náplní této tradice a okrajově dětem vysvětlíme, co je olovo a k čemu slouží. Upozorníme děti, že jde o těžký toxický kov a že je lidstvu známý už od starověku. K hlavním přednostem olova patří to, že je odolný vůči korozi. Používal se k výrobě vodovodních konstrukcí, k výrobě olověného střeliva a pláty z olova se využívají jako ochrana před radiací.
Cíl	<ul style="list-style-type: none"> • Poznání tradice lití olova • Zákonitosti studené vody a rozžhaveného olova • Určování tvarů, které vzniknou po nalití olova do studené vody.

Pomůcky a materiál	Kahan, sirky, porcelánová nádobu se studenou vodou, sada na lití olova obsahující olovo a pánvičku na tavení olova.
Dokumentace	Fotodokumentace
Bezpečnost a hygiena	Dodržování odstupu od ohně, děti nebudou manipulovat s ohněm ani s pánvičkou s olovem. Děti nebudou přítomni u ohně ani u olova bez přítomnosti dospělého.
Praktické využití	Odlitek si mohou odnést děti domů a ukázat rodičům, ozdoba štědrovečerního stolu.

Pracovní postup
1. vyučovací hodina
Nejdříve si napustíme nádobu studenou vodou. Zapálíme si kahan a budeme dbát hlavně na bezpečnost, aby děti nebyly blízko ohně a nemohlo se jim nic stát. Olovenou minci vložíme do pánvičky a necháme olovo roztát nad plamínkem. Rozžhavené olovo vlijeme do vody a necháme vystydnout, po vystydnutí si děti prohlížejí odlitky, zda jim něco připomínají a co si pod nimi představují.
Kritéria hodnocení: Vyučující kromě samotného provedení hodnotí i nápaditost při debatě o odlitku z olova a žákovu fantazii.

4.2 Dodržování půstu

Dříve se celý Štědrý den nesmělo nic konzumovat a platil přísný půst až do štědrovečerní večere. Někteří katolíci dodnes dodržují půst, pokud jim ho církev nestanoví jako povinnost. Některé rodiny se nyní také snaží o dodržení půstu, nebo alespoň nekonzumovat maso a zůstat jen u ovoce a zeleniny, aby večer zahlédli tak zvané „zlaté prasátko“.

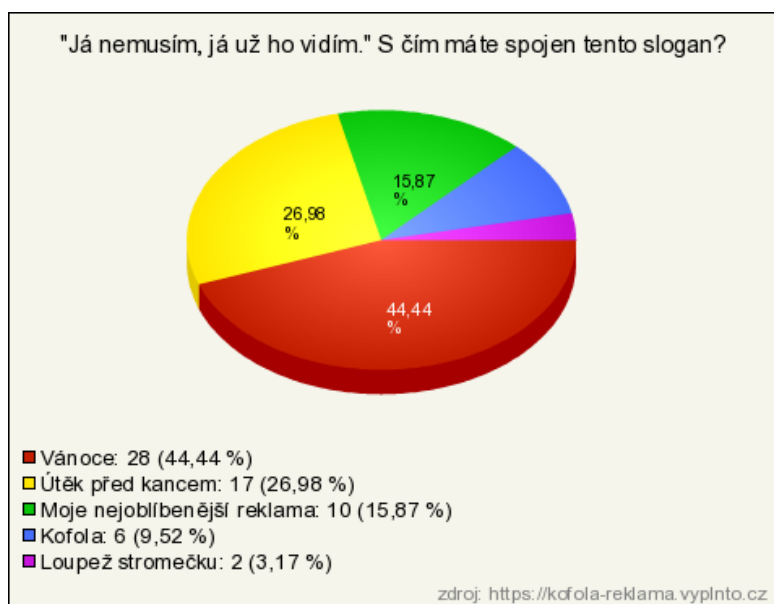
4.2.1 Holčička z reklamy na Kofolu

V Americe nesmí chybět reklama se svítícími kamiony plné Coca Coly a u nás v České republice si od roku 2004 nedokážeme představit Vánoce bez reklamy na Kofolu. Všem známá reklama se díky velkému úspěchu objevila minulou zimu už po třinácté. Hlavní roli tatínka si zahrál Josef Polášek a představitelku dívenky zahrála Sandra Flemrová, která zlaté prasátko už vidí.

A bude mít ty zahnutý zuby nahoru?

Když vydržíš budou i zuby...

*Ne ne, já nemusím, já už ho vidím.*⁴⁸

[49]

Obrázek 6 - Kofola – reklama odpovědi respondentů z provedeného průzkumu

Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/kofola-reklama/>

„Co jste možná o reklamě doposud nevěděli?”

- natáčelo se v lese poblíž Mladé Boleslavi
- sníh v reklamě je umělý
- prasátko nebylo agresivní ani trochu, dokonce se mu nechtělo vylézt z kotce, a proto se scéna, kdy tatínek zahodí pilku a peláší s holčičkou pryč, musela dotáčet dodatečně
- hlas holčičky je původní a za celou dobu se nezměnil.⁵⁰

Při výuce prvouky jsem využila pracovní list a více rozebrala daný zvyk.

3. třída
Námět na představení tradice dodržování půstu
Počet hodin: 1

Motivace	S žáky rozebereme slovo půst, co vůbec znamená a jestli ho na Štědrý den dodrží. Pustíme si holčičku v reklamě na kofolu, kde s tatínkem jdou na stromeček a ona už se postit nemusí, protože zlaté prasátko již vidí. Rozebereme druhy ovoce a zeleniny a o těch nezákladnějších si povíme stručné informace. Pomocí interaktivní tabule si zkusíme dát soutěž na poznávání různých druhů ovoce a zeleniny.
Cíl	<ul style="list-style-type: none"> • Integrace rozvoje výtvarného vyjadřování • Správné zařazení druhu potravin do skupiny ovoce nebo zeleniny • Získání nových informací o daných druzích potravin.
Pomůcky a materiál	Pastelky, knihy pro získání informací o dané potravine.
Dokumentace	Fotodokumentace
Bezpečnost a hygiena	-----
Praktické využití	-----

Pracovní postup
1. vyučovací hodina
Potom co si děti vyzkoušejí rozpoznávání našeho i exotického ovoce a rozlišit plodovou zeleninu od listové, rozdáme jim pracovní listy. Na pracovní list žáci namalují svou oblíbenou zeleninu nebo ovoce. Vyhledají o ní zajímavé informace a napíší je pod obrázek. Snaží se překvapit své kamarádky, kamarády.
Kritéria hodnocení:
Při závěrečném hodnocení posuzujeme individuální výtvarné vyjádření, kresebnost i barevnost obrázku. Hodnotíme získané informace a předání informací spolužákům.

4.3 Pouštění lodiček z vlašských ořechů

3. třída
Námět na představení tradice lodičky z vlašských ořechů
Počet hodin: 1

Motivace	S dětmi probereme, jak vlašský ořech vypadá, z jakého je stromu. Popovídáme si o tradici pouštění lodiček, jestli ji znají a doma dodržují.
Cíl	<ul style="list-style-type: none"> • Získání informací o ořešáku královském, o jeho plodu a o dalších druzích ořešáků • Poznání tradice pouštění lodiček
Pomůcky a materiál	Dortové svíčky, zápalky, nádoba se studenou vodou
Dokumentace	Fotodokumentace
Bezpečnost a hygiena	Děti nebudou manipulovat s ohněm bez přítomnosti dospělého. Upozornění na nebezpečí vzplanutí, uvázané vlasy, vyhrnout rukávy. Po spuštění lodičky do nádoby se děti nebudou naklánět nad zapálenou svíčkou.
Praktické využití	-----

Pracovní postup

1. vyučovací hodina

Na lavici je porcelánová miska s vodou a dvě ořechové skořápky s malými svíčkami, nejlépe narozeninové. Vybereme jedno dítě a to si k sobě pozve svého nejmilejšího kamaráda. Za pomoci učitele si každý zapálí svou svíčku v lodičce a oba současně ji položí na hladinu vody na okraj misky. Společně s ostatními pak pozorují, zda a jakým směrem se lodičky pohybují. Plavou-li k sobě, budou z nich dobří kamarádi. Jestliže plave každá jinam, nebo se nepohybují, budou se na sebe zlobit. Je možné připomenout i jiný význam tohoto zvyku: lodičky pouštějí všichni přítomní členové rodiny. Komu pěkně hoří a pluje, bude se těšit dobrému zdraví. Komu zhasne, hrozí nemoc. Komu se potopí, čeká ho neštěstí či smrt. Vystřídáme ostatní dvojice ve třídě.

Kritéria hodnocení:

Znalost přírodnin. Správné zacházení se zapálenou svíčkou. Správné chování u provádění dané tradice od začátku až do konce.

4.4 Zpívání koled a zdobení stromečku

3. třída
Námět na zpívání koled a zdobení stromečku
Počet hodin: 1

Motivace	Už samotnou motivací je zpěv tradičních českých koled a zdobení stromečku na třídní vánoční besídku. Vycházka do přírody, poznávání jehličnanů v nedalekém lese.
Cíl	<ul style="list-style-type: none"> • Umět text některých tradičních českých koled • Vyzdobit vánoční stromeček • Rozpoznání jehličnanů, které se používají jako vánoční strom
Pomůcky a materiál	Texty koled, hudba ke zpěvu písní, ozdoby na vánoční stromeček, stromeček, hudební nástroje-triangl, dřívka, rolničky, bubínek.
Dokumentace	Fotodokumentace
Bezpečnost a hygiena	Děti nebudou při vycházce odbíhat z trasy, v lese se chovají slušně. Při zdobení stromečku dávají pozor, aby na ně stromeček nespadol a nezapáchnuly si ozdobu nebo háček do ruky.
Praktické využití	Zpěv koled o Štědrém dnu. Vyroběnými ozdobami mohou děti ozdobit stromeček i doma.

Pracovní postup
1. vyučovací hodina
Dětem zahrají na piano a zazpívám základní české koledy. Rozdáme si texty a hudební nástroje a snažíme se o společný zpěv koled. Informovat děti, že zpěv koled patří k tradicím Vánoc. V hodinách pracovních a výtvarných činností jsme si vyrobili různé ozdoby na vánoční stromeček, nasadíme na ně háčky a jeden po druhém zavěšujeme ozdoby na stromek. Po dozdobení stromečku si zopakujeme zpěv koled, které jsme se naučili, a kocháme se pohledem na krásně vyzdobený vánoční stromek.
Kritéria hodnocení: Zpěv koled, jejich porozumění a naučení písní.

4.5 Krájení jablka

3. třída
Krájení jablíčka
Počet hodin: 1

Motivace	<p>Seznámíme děti se základními druhy jabloní, kde rostou a proč bychom měli jablka konzumovat (dostatek vitamínů, jsou zdravá a neobsahují velké množství kalorií). Hodinu spojíme s vycházkou do přírody. Děti se po cestě naučí básničku.</p> <p><i>Vánoční stromeček zavoněl v pokoji, maminka u stolu jablíčko rozkrojí. A když ho rozkrojí, uvidím hvězdičku, co byla schovaná v červeném jablíčku.</i></p>
Cíl	<ul style="list-style-type: none"> • Poznání tradice krájení jablka. Vědět, co se můžeme v rozkrojeném jablku vidět. • Seznámení se základními druhy jabloní. • Naučení nové básně.
Pomůcky a materiál	Nůž, jablko.
Dokumentace	Fotodokumentace
Bezpečnost a hygiena	Jablko děti rozkrajují za přítomnosti učitele, dáváme si pozor, aby si neublížily. Používáme raději příborový nůž, aby nebyl moc ostrý a děti se nezranily.
Praktické využití	-----

Pracovní postup**1. vyučovací hodina**

Na stole je připravený nůž a každé z dětí mělo za úkol donést si jablko. Dítě za pomoci učitele jablko rozkrojí a přitom společně říkají básničku, kterou se naučily na vycházce. Objeví-li se skutečně hvězdička (učitelka samozřejmě předem děti upozorní, aby jim maminka připravila zdravé jablko) bude v příštím roce zdravo jako to jablko a ani jednou nezastúně. Děti pak dopoví, co by se mohlo ještě v jablíčku kromě hvězdy objevit a co by to znamenalo. Křížek, červivé jablko- nemoc, neštěstí.

Kritéria hodnocení:

Recitace naučené básně. Umět základní druhy jabloní a vědět, proč je pro člověka dobré jablka konzumovat.

4.6 Shrnutí všech základních tradic a zvyků

Štědrý den připadá na 24. prosince, patří k nejvýznamnějším svátkům v roce a připisuje se mu magická moc. Celý dům už má hospodyňka uklizený a provoněný vánočním cukrovím, chlebem i vánočkou. Ve světnici stojí vyzdobený vánoční stromeček, dříve stály ve světnici malé jesličky. V některých domácnostech stojí betlém, který rodina stavěla. Někde stůl zdobí pouze zelená větvička.

Po celý den by se k sobě měli lidé chovat hezky, bez hádek, křiku. Není to jen proto, že jde o svátek klidu a míru, ale i proto, že se v tento magický den vracely duše zemřelých a ty měly rády klid, a pokud by je někdo vyrušil, nemusely by se už příště vrátit.

Kdo chce večer vidět zlaté prasátko, musí držet od rána půst. Večeřet se začíná ve chvíli, kdy vyjde první hvězdička, ale nejprve se musíme pomodlit. Od jídla by neměl nikdo vstát, pokud to hospodář nedovolí. U stolu by měl být vždy sudý počet usedajících. Na začátku dle zvyklosti rodiny se podávaly nejdříve oplatky mazané medem. Následuje polévka z čočky, hrachu nebo rybí polévka. Na stole by neměl chybět chleba a ani černý kuba z krup a sušených hub. Následuje kapr s bramborovým salátem. Nakonec si všichni pochutnávají na vánočce s rozinkami. Část jídla by se měla dát zvířatům – slepicím, králíkům, a část do sadu pod ovocné stromy. Věřilo se, že se dobytek díky této tradici vyhne nemocem a stromy budou mít v následujícím roce bohatou úrodu.

Po večeři si rodina sedá ke krásně nazdobenému stromku. Na stropě visí jmelí, pod kterým se dvojice políbí. A nastává čas na různé hry a zábavu. Rozkrajují se jablíčka, pouští se lodičky, lije se olovo a mladé slečny hází střevícem. Nezapomíná se ani na zpěv českých lidových koled. Dříve se dárky nenadělovaly jako dnes. Dnes už si děti nedokážou Vánoce bez dárků ani představit.

Na úplném konci Štědrého dne se celá rodina vydává do kostela na půlnoční mši, kde všichni společně oslavují Ježíškovo narození.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo sepsat tradice a zvyky, které jsou spojené s průběhem Štědrého dne v České republice, provést analýzu jejich dodržování v rodinách žáků 1. stupně základní školy a vytvořit metodický návod pro učitele, kteří by do svých hodin chtěli zařadit toto zajímavé téma.

Štědrý den připadá na 24. prosince a je nedílnou součástí vánočních svátků. V období Vánoc se tradiční svět zastaví a každý se na tento mimořádný čas připravuje. Na venkově se pravidelný rytmus života zpomalí a veškeré snažení směřuje na přípravu očekávaného Štědrého dne.

Diplomovou práci jsem rozdělila na dvě části, teoretickou a praktickou.

V teoretické části práce je detailně popsán průběh Štědrého dne od samého rána až po zasednutí k večeři, historie oslav Štědrého dne a s ním spojených tradic a zvyků, které se v průběhu tohoto dne dodržovaly a dodržují dodnes. Pranostiky jsou rozdělené na pranostiky během dne a večer. Při tvorbě teoretické části se ukázalo, že se Štědrým dnem je spojeno velké množství zvyků a tradic, ale i pranostik a pověr. Tato práce se nezabývá jejich původem, ale bylo by jistě zajímavé vědět, které z těchto tradic a zvyků jsou ryze české a které jsme převzali od jiných národů, či kultur. V kapitole tradice a zvyky Štědrého dne jsou popsány vánoční symboly. V této části jsou také zaznamenány tradice v české kuchyni, co nesmělo chybět na štědrovečerním stole, pečení vánočky a cukroví, pokrmy, které se podávaly a podávají během Štědrého dne, a jejich příprava.

Praktická část je postavena na analýze dodržování tradic a zvyků v rodinách dětí na prvním stupni základních škol a na vytvořených metodických pokynech pro výuku tradic a zvyků v hodinách pracovních činností. Dotazníkové šetření probíhalo na Základní škole v Hostouni. Rodiče vyplňovali dotazníky, které jim předaly děti. Celkem bylo osloveno 73 respondentů. Dotazník tvořily otevřené otázky a otázky uzavřené. Některé tradice a zvyky byly více či méně známé. Jejich znalost byla ovlivněna skladbou rodinných příslušníků a jejich věkem. Nejnižší hodnota kladných odpovědí se týkala otázky „Házení střevicem“, výsledek byl pravděpodobný díky nízkému věku dětí. U otázky týkající se lití olova byl zřejmě problém s bezpečností. U tradic více známějších převažovaly kladné odpovědi, u otázek s méně známými tradicemi odpovídaly rodiny většinou záporně. U otázek týkajících se zpívání koled, zdobení stromečku a věšení jmelí odpovídaly rodiny

kladně. Na otázku týkající se zdobení stromečku rodiny dopisovaly poznámku, že stromek zdobí již 23. 12. Dále je z vyhodnocených dotazníků patrná znalost či neznalost zvyků a tradic a jejich dodržování. Zajímavým námětem by bylo provést podobnou analýzu po pěti i více letech a porovnat, zda dodržování těchto tradic v českých rodinách mizí, nebo se naopak zvyšuje a společnost se snaží vracet k tradicím a symbolům Vánoc. Samotné děti z prvního stupně si vyzkoušely během hodin různé tradice a zvyky. Měli možnost pouštět lodičky, vidět, jak se lije olovo, rozkrojit si jablko. Na besídkách si vlastními výrobky ozdobily vánoční stromek a ochutnaly různé druhy vánočního cukroví.

V práci jsou vytvořeny metodické pokyny k výuce tradic a zvyků, které se dodržují během Štědrého dne. Vytvořené náměty na hodiny by měly sloužit k rozšíření znalostí o Štědrém dnu a probudit v dětech chuť se o tradice a zvyky více zajímat a vyzkoušet si je i společně doma s rodinou.

Cílem práce bylo vymezení základních tradic a zvyků a zjištění údajů o dodržování zvyků a tradic pomocí dotazníkového šetření. Získané informace o daném tématu, včetně metodických pokynů, mohou být inspirací pro rodiny s dětmi na prvním stupni a pro učitele vyučující na základních školách pracovní činnosti.

Přestože vánoční tradice a zvyky prošly a stále procházejí vývojem, dospělí a hlavně děti je vnímají především jako součást svátku rodinného charakteru. Hlavním středobodem ale stále zůstává tajemství spojené s Ježíškem, a to především díky obdarovávání. I když se v podvědomí náboženská podstata objevuje, nejdůležitější poslání Vánoc je dnes už v pozadí. Pokud si však žáci budou ze školy domů přinášet znalosti spojené se zvyky a tradicemi Štědrého dne, zůstane tento den výjimečný celým svým průběhem.

CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

The final thesis „The Traditions and Habits of the Christmas Eve“ deals with the traditions and habits which are connected with the special day in a year – the Christmas Eve. The thesis is divided into two parts – the theoretical part focuses on all activities which take place during Christmas Eve and it brings the list of common traditions and habits. It explains their importance and also their origin. The practical part contains the analysis of habits which are made or created by families of primary school during the Christmas Eve. It contains possible creative suggestions how to work with school kids effectively especially at the Christmas time. The methodological worksheets are the part of this thesis as well. These worksheets contains the photos and diagrams.

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

SEZNAM LITERATURY

- ❖ BESTAJOVSKÝ, Martin. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce-zima*. Brno: Computer Press, a. s., 2004. ISBN: 80-251-0476-1.
- ❖ HORPENIAK, Vladimír. *Advent a vánoční zvyky na Šumavě*. 3., přeprac. vyd. Přeložil Jan MAREŠ. České Budějovice: Karmášek, 2011. Historie (Karmášek). ISBN 978-80-87101-30-8.
- ❖ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního*. Praha: GradaPublishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- ❖ KRČEK, Jaroslav, ŠULC Petr. *Veselé Vánoce: zpíváme koledy s Musicou Bohemicou : vánoční zvyky*. Praha: Pierot, 2007. ISBN 978-80-7353-081-5.
- ❖ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-525-0.
- ❖ NEWHOUSE, Flower Arlene Sechler. *Duchovní význam Vánoc: symboly vánočních svátků*. Olomouc: Fontána, 2002. ISBN 80-7336-033-0.
- ❖ SKOPOVÁ, Kamila. *Vánoční svátky o století zpátky, aneb, Tradice Vánoc v české kuchyni*. 2. vyd. Praha: Akropolis, 2005. ISBN 80-86903-10-9.
- ❖ ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9.
- ❖ TOUFAR, Pavel. *Vánoce*. Vyd. 2., (v Akcentu 1.). Třebíč: Akcent, 2001. ISBN 80-7268-204-0.
- ❖ TRNKOVÁ, Klára. *Vánoční zvyky a obyčeje naší babičky*. Praha: Studio Trnka, 2009. Edice naší babičky. ISBN 978-80-87209-44-8.
- ❖ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. V Praze: Vyšehrad, 2015. Kulturní historie. ISBN 978-80-7429-627-7.
- ❖ VONDRUŠKA, Vlastimil a ILUSTRACE FRANTIŠEK SKÁLA. *Církevní rok a lidové obyčeje: aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. Brno: Nakladatelství DONA, 1991. ISBN 8085463032.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- A. Pranostiky. In: *kudykam.com* [online]. [cit. 2016-10-27]. Dostupné z:
<http://www.kudykam.com/pranostiky.php>
- B. Za kořeny vánočních svátků: Temný a magický advent. *Mezinárodní Pohanská Federace pro Čechy, Moravu a Slezsko* [online]. ©2009-2017 [cit. 2017-03-05].
Dostupné z: <http://www.pohanskafederace.cz/za-koreny-vanocnich-svatku-temny-a-magicky-advent/>
- C. Slouha vytrubuje, LADA Josef: Informace o originálu: 1952-kvaš, 36 x 57 cm. *Městská knihovna v Praze* [online]. ©Městská knihovna v Praze [cit. 2017-03-05].
Dostupné z: <https://search.mlp.cz/cz/titul/slouha-vytrubuje/2234672/>
- D. TRADIČNÍ VÁNOČNÍ VRKOČE. *Místní kultura* [online]. Praha: Místní kultura vydává Národní informační a poradenské středisko pro kulturu - NIPOS, (c)2007-2017, 2014-11-29 [cit. 2017-03-05]. Dostupné z:
<http://www.mistnikultura.cz/tradicni-vanocni-vrkoce>
- E. Jahelník. *BurdaInternational.cz: APETITonline.cz* [online]. © 2017 BURDA Praha, spol. s r.o., 2007/5 [cit. 2017-03-05]. Dostupné z:
<http://www.apetitonline.cz/recepty/1513-jahelnik.html>
- F. Zimní sluníčka: martina.lzicarova. *Chatař - chalupář* [online]. © Časopisy pro volný čas s.r.o, 2015-12-17 [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: <http://www.chatar-chalupar.cz/zimni-sluncka/>
- G. ŠTOURAČOVÁ, Renata. Kofola - reklama. *Vyplnto.cz: Průzkumy* [online]. © Marek Demčák 2008 - 2017 [cit. 2017-01-23]. Dostupné z:
<https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/kofola-reklama/>
- H. Vánoční reklama na Kofolu se vysílá už deset let. Co teď dělá holčička, která viděla prasátko? *Vipstory.cz: celebrity* [online]. 2014-11-24. Copyright © inStory.cz: Copyright © inStory.cz [cit. 2017-01-23]. Dostupné z:
<http://vipstory.instory.cz/775-vanocni-reklama-na-kofolu-se-vysila-uz-deset-let-co-ted-dela-holcicka-ktera-videla-prasatko.html>

ODKAZY V TEXTU

---

1. VONDRUŠKA 1991, s. 81-84
2. TOUFAR 2001, s. 19-20
3. NEWHOUSE 2002, s. 15-18, 34
4. Viz A. - Pranostiky. In: *kudykam.com* [online]
5. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 133.
6. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 133.
7. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 133
8. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 133
9. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 133-135
10. VEČERKOVÁ 2015, s. 400-402
11. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 133
12. TRNKOVÁ 2009, s. 28
13. TRNKOVÁ 2009, s. 26-27
14. BESTAJOVSKÝ 2004, s. 18
15. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 135-136
16. BESTAJOVSKÝ 2004, s. 18-19
17. TRNKOVÁ 2009, s.12-13
18. TRNKOVÁ 2009, s.12
19. Viz B. - Za kořeny vánočních svátků [online]
20. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 137
21. HROPENIAK 2011, s. 40
22. Viz C. – Originál 1952-kvaš, 36 x 57 cm. *Městská knihovna v Praze* [online]
23. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 131.
24. HROPENIAK 2011, s. 51
25. LANGHAMMEROVÁ 2004, s. 272-273
26. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 112
27. BESTAJOVSKÝ 2004, s. 19-20
28. Viz F. - Zimní sluníčka: martina.lzicarova. *Chatař - chalupář* [online]
29. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 138-139

-
- 30 Viz D. - TRADIČNÍ VÁNOČNÍ VRKOČE. *Místní kultura* [online]
  31. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 125-127
  32. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 127
  33. KRČEK, ŠULC 2007
  34. KRČEK, ŠULC 2007
  35. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 128
  36. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 129
  37. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 129
  38. ŠOTTNEROVÁ 2009, s. 125
  39. SKOPOVÁ 2005, s. 5
  40. VEČERKOVÁ 2015, s. 404-406
  41. SKOPOVÁ 2005, s. 17
  42. SKOPOVÁ 2005, s. 12-13
  43. SKOPOVÁ 2005, s.17-21
  - 44 Viz. E. - Jahelník. *BurdaInternational.cz: APETITonline.cz* [online]
  45. SKOPOVÁ 2005, s. 23-35
  46. TOUFAR 2001, s. 93-102
  - 47 CHRÁSKA 2007, s. 83
  48. Viz G. - ŠTOURAČOVÁ, R. Kofola - reklama. *Vyplnto.cz: Průzkumy* [online]
  - 49 Viz G. - ŠTOURAČOVÁ, R. Kofola - reklama. *Vyplnto.cz: Průzkumy* [online]
  50. viz. H.: Vánoční reklama na Kofolu se vysílá už deset let. Co teď dělá holčička, která viděla prasátko? *Vipstory.cz: celebrity* [online]

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ

Obrázek 1 - Lucka (vlevo) a Barborka (vpravo) expozice Národopisného muzea v Praze	19
Obrázek 2 - Obraz „Slouha vytrubuje“ od Josefa Lady,.....	21
Obrázek 3 - Polaz připomíná slunce s paprsky	23
Obrázek 4 – Vrkoč	24
Obrázek 5– Jahelník.....	32
Obrázek 6 - Kofola – reklama odpovědi respondentů z provedeného průzkumu	45

Fotografie v přílohách – vlastní archiv autora

PŘÍLOHY

Fotografie z vánočních besídek v roce 2015, 2016 - tradice a zvyky Štědrého dne.

Fotografie jsou z vlastního zdroje, ke všem fotkám dětí je i písemný souhlas rodičů.

Příloha č. 1: Pouštění lodiček

Foto 1 - archiv autora

Foto 2 – archiv autora

Foto 3 – archiv autora

Foto 5 - archiv autora

Foto 4 – archiv autora

Foto 6 - archiv autora

Příloha č. 2:

Lití olova

Foto 8 - archiv autora

Foto 7 - archiv autora

Foto 10 - archiv autora

Foto 9 - archiv autora

Příloha č. 3: Krájení jablka

Foto 11 - archiv autora

Foto 12 - archiv autora

Příloha č. 4:

Výroba betlému

Foto 13 - archiv autora

Foto 14 - archiv autora

Příloha č. 5:

Výroba adventního věnce a vánočních ponožek

Foto 16 - archiv autora

Foto 15 - archiv autora

Foto 17 - archiv autora

Foto 18 - archiv autora

Foto 19 - archiv autora

Foto 20 - archiv autora

Foto 21 - archiv autora

Příloha č. 6:

Zpěv koled a četba tradic a zvyků, které se týkají Štědrého dne

Foto 22 - archiv autora

Foto 23 - archiv autora

Foto 24 - archiv autora

Příloha č. 7:

Výroba svíček na vánoční jarmark v Hostouni

Foto 26 - archiv autora

Foto 25 - archiv autora

Foto 27 - archiv autora

Foto 28 - archiv autora

Foto 29 - archiv autora

Příloha č. 8: Zdobení perníčků a vánočního stroměčku

Foto 30 - archiv autora

Foto 31 - archiv autora

Foto 32 - archiv autora

Foto 33 - archiv autora